

ПРАКТИКУМ ПО ОСНОВИ НА ЕКОНОМИКА
(ПРАКТИКУМ ПО ВЕЖБИ ЗА ИНТЕРНА УПОТРЕБА)

Билјана Петревска

Штип, 2013

СОДРЖИНА

ПРЕДГОВОР	iv
ВЕЖБА БР. 1	5
Воведни напомени	6
ВЕЖБА БР. 2	9
Економијата како наука	10
Базични економски концепти	12
ВЕЖБА БР. 3	15
Основни елементи на побарувачката и понудата	16
ВЕЖБА БР. 4	25
Основи на теоријата на производството	26
Анализа на трошоците	27
ВЕЖБА БР. 5	30
Совршена конкуренција	31
Монополот и бариерите за влез	32
ВЕЖБА БР. 6	34
Олигопол	35
ВЕЖБА БР. 7	37
Клучни макроекономски поими	48
Бруто домашен производ	40
ВЕЖБА БР. 8	44
Потрошувачка, штедење и инвестиции	45
ВЕЖБА БР. 9	48
Пари и банки	49
ВЕЖБА БР. 10	51
Фискална политика	52
ВЕЖБА БР. 11	54
Монетарна политика	55
ВЕЖБА БР. 12	56
Меѓународна економија	57
Макроекономијата денес	58

ПРЕДГОВОР

Ракописот претставува практикум за интерна употреба кој е наменет единствено за студентите кои го изучуваат предметот Основи на економика на Факултетот за туризам и бизнис логистика - Гевгелија при Универзитетот “Гоце Делчев” - Штип. Основна цел е да им помогне во совладувањето на најважните теми од микро и макро економија. Нивото и стилот на вежбите се приспособени кон знаењата и потребите на студентите од додипломските студии. Притоа, вежбите ја следат материјата која се обработува по предметот Основи на економика на насоката Бизнис логистика. Имајќи предвид дека ова е нерецензиран ракопис, не е исклучена можноста ракописот да има одредени недостатоци кои треба објективно да се согледаат и надминат.

ОРГАНИЗАЦИЈА НА РАКОПИСОТ

Интерниот практикум по вежби се состои од дванаесет вежби, од кои вежба бр. 1 до бр. 6 ги покриваат најзначајните теми од микроекономија, додека вежбите од бр. 7 до бр. 12 обработуваат прашања од макроекономијата. Така, во првата вежба дадени се генерални концепции кои се однесуваат на наставната содржина, основната литература, а презентирани се и предлог теми за изработка на проектна задача. Во втората вежба акцентирани се најважните термини од темите Економијата како наука и Базични економски концепти. Основните елементи на побарувачката и понудата се теми на третата вежба. Во четвртата вежба обработени се теми од главата Основи на теоријата на производството, надополнети со прашања за дискусија од главата посветена на трошоците. Петтата вежба ги третира најинтересните прашања за совршена конкуренција и монополот, додека тема на шестата вежба е проблематиката за олигопол. Седмата вежба започнува со дополнителни појаснувања за клучните макроекономски поими, а воедно дадени се насоки за пресметување номинален БДП, реален БДП и БДП дефлатор. Во осмата вежба дадени се примери за пресметување маргинална склоност кон потрошувачка и штедење, како најкарактеристични поими од темата Потрошувачка, штедење и инвестиции. Пресметувањето кредитен и паричен мултипликатор е појаснето во вежбата бр. 9. Десеттата вежба ги акцентира најинтересните точки од главата Фискална политика, додека единаесеттата вежба потсетува на поими од монетарната политика. Последната, вежба бр. 12 е посветена на последните теми од наставната програма, а се однесуваат на Меѓународна економија и Макроекономијата денес.

ПЕДАГОШКИ ОДЛИКИ

Со цел на студентите да им се овозможи полесно совладување на материјата, разбирање на посложените поими и поврзување на теоретските и методолошките концепти со практиката, интерниот практикум содржи неколку педагошки алатки:

- Секоја вежба започнува со краток преглед на содржината која е разработена во главата која е предмет на таа вежба;
- Во секоја вежба поставени се целите на учење кои треба да ги постигнат студентите преку совладување на дадената материја;
- Понудени се примери кои треба материјата да ја доближат до студентите, сликовито да ја појаснат и да го направат практикумот поинтересен;
- На крајот од секоја вежба поставени се повеќе задачи и прашања за дискусија кои им овозможуваат на студентите да проверат дали целосно ја разбрале материјата.

Интерниот практикум за вежби е од помош на студентите при подготовка на испитот по предметот Основи на економика.

Билјана Петревска, февруари, 2013 год.

ВЕЖБА БР. 1

ВОВЕДНИ НАПОМЕНИ

ПРЕГЛЕД

1. Наставна содржина
2. Литература
3. Правила за изработка трудови
4. Предлог теми за проектна задача

ЦЕЛИ НА УЧЕЊЕТО

По завршување на оваа вежба, Вие треба да бидете способни:

- Да ја осознаете наставната содржина и основната литература по која се подготвува испитот по Основи на економика;
- Да ги осознаете правилата и критериумите за подготвување проектна задача;
- Да изберете тема за подготвување проектна задача.

ВОВЕДНИ НАПОМЕНИ

1. НАСТАВНА СОДРЖИНА

Наставната содржина по Основи на економика опфаќа избор на осум глави од микроекономија и осум глави од макроекономија. Притоа, опфатени се следните тематски содржини:

Микроекономија:

I. Економијата како наука

II. Базичните економски концепти

III. Основните елементи на побарувачката и понудата

IV. Основи на теоријата на производство

V. Анализа на трошоците

VI. Совршена конкуренција

VII. Монополот и бариерите за влез

VIII. Олигопол

 ПРВ КОЛОКВИУМ

Макроекономија:

IX. Клучните макроекономски поими

X. Мерење на вкупната економска активност - БДП

XI. Потрошувачка, штедење и инвестиции

XII. Пари и банки

XIII. Фискална политика

XIV. Монетарна политика

XV. Меѓународна економија

XVI. Макроекономијата денес

 ВТОР КОЛОКВИУМ

2. ЛИТЕРАТУРА

Основна литература според која се подготвени предавањата и вежбите по предметот Основи на економика е: Фити, Т. (2006). *Економија: Основи на економијата*, Економски факултет - Скопје, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје. Имајќи предвид дека овој материјал е прилично обемен, наставната содржина е редуцирана за следните глави: 4, 10, 11, 12, 15, 16 и 19.

Кореспонденција со предметниот наставник се остварува преку платформата е-учење, поточно е-курсот Основи на економика (ОЕ – големи букви македонска поддршка). Конкретни прашања може да се постават на предметниот наставник на следниот е-мејл: biljana.petrevska@ugd.edu.mk

3. ПРАВИЛА ЗА ИЗРАБОТКА ТРУД

Правилата за изработка тематски труд за студентите на прв циклус студии на Универзитетот „Гоце Делчев“ - Штип се опишани во Правилата (Универзитетски билтен бр. 23, април 2012). Со тие правила утврдени се подетално сите активности кои се однесуваат на изработка на тематски и истражувачки трудови. Во таа насока, строго се дефинирани сите детали кои се однесуваат на:

- подготвување на ракописот (ракописот може да биде напишан на македонски или англиски јазик, да биде изработен во MS Word, на A4 формат, со употреба на Arial со МК поддршка за кирилско писмо и Arial со EN поддршка за латинично писмо, со фонт 12, во проред 1.5, во рамка со големина 21cm x 29,7cm; Justify низ

целиот документ; сите маргини од 2,54 cm)и нумерирање на страниците на средината од дното;

- цитирање на литература (потребно е доследно да се следат сите напатствија за цитирање дефинирани во Правилата).

Семинарските/проектните трудови може да се изработуваат и да опфаќаат:

- тематска проблематика (образложување на определена тема од наставната програма по Основи на економика, а се однесуваат при тригодишни студии) и
- истражувачка проблематика (образложување на резултати од сопствени или тимски истражувања, а се однесуваат при четиригодишни студии).

4. ПРЕДЛОГ ТЕМИ ЗА ПРОЕКТНА ЗАДАЧА

Секој студент има обврска да избере тема за проектна задача од листата понудени предлог теми. Проектната задача може да се изработува самостојно (индивидуално) или во група (тим составен од најмногу 5 студенти). Распределбата на темите се врши од страна на предметниот наставник/соработник во консултација со студентот. Доколку студентот има преференција да работи друга тема надвор од предложените, но од областа на економијата, потребно е истата да му биде одобрена од страна на предметниот наставник/соработник.

Предлог теми за проектна задача:

1. Историски развој на економската наука
2. Англиска класична политичка економија
3. Неокласична економија
4. Кејнзијанска школа
5. Монетаризам
6. Нова класична економија
7. Нови Кејнзијанци
8. Форми на организирање на претпријатијата во Македонија
9. Регулација на монополите во Македонија
10. Пазарна структура во секторот на телекомуникации во Македонија
11. Анализа на пазарот на електрична енергија во Македонија
12. Историски развој на парите и паричните системи
13. Инструменти на монетарната политика во Македонија
14. Народна Банка на Република Македонија - цели, функции и организација
15. Монетарната политика на Европската Централна Банка
16. Светската финансиска и економска криза
17. Должничката криза во евро-зоната
18. Фискалната политика во Македонија
19. Анализа на јавниот долг во Македонија
20. Девизен пазар во Македонија
21. Трговската размена меѓу Македонија и Европската Унија
22. Главни економски интеграции во светот
23. Либерализација на меѓународната трговија - GATT и WTO
24. Платен биланс на Македонија – трендови и структура
25. Буџет на Македонија
26. Фискална децентрализација во Македонија
27. Штедењето и инвестициите во Македонија
28. Трендови и структура на БДП во Македонија
29. Монетарно таргетирање (општо и во Македонија)
30. Фиксни девизни курсеви (општо и во Македонија)
31. Таргетирање на инфлацијата во развиените земји

32. Таргетирање на инфлацијата во земји во развој
 33. Таргетирање на инфлацијата во Централна Европа
 34. Инфлација - причини и последици
 35. Даночен систем на Македонија
 36. Банкарскиот систем на Македонија
 37. Анализа на работењето на Стопанска банка
 38. Анализа на работењето на Комерцијална банка
 39. Анализа на работењето на Охридска банка
 40. Анализа на работењето на НЛБ Тутунска банка
 41. Анализа на работењето на Македонска банка за поддршка на развојот
- Редовните студенти имаат обврска да ја презентираат проектната задача, додека вонредните студенти е потребно само да ја предадат кај предметниот асистент. Печатената верзија, надополнета со ЦД, потребно е да се предаде кај предметниот асистент најдоцна до 10 мај.

ВЕЖБА БР. 2

ЕКОНОМИЈАТА КАКО НАУКА & БАЗИЧНИ ЕКОНОМСКИ КОНЦЕПТИ

ПРЕГЛЕД

I. ЕКОНОМИЈАТА КАКО НАУКА

1. Дефинирање на економијата
2. Природата на економијата и научниот метод
3. Микроекономија и макроекономија
4. Позитивна и нормативна економија
5. Економијата и бинисот

II. БАЗИЧНИ ЕКОНОМСКИ КОНЦЕПТИ

1. Инпути и аутпути во економијата
2. Законот на реткоста
3. Опортунитетни трошоци
4. Централниот економски проблем – што, како и за кого да се произведува
5. Границите на производните можности на општеството

ЦЕЛИ НА УЧЕЊЕТО

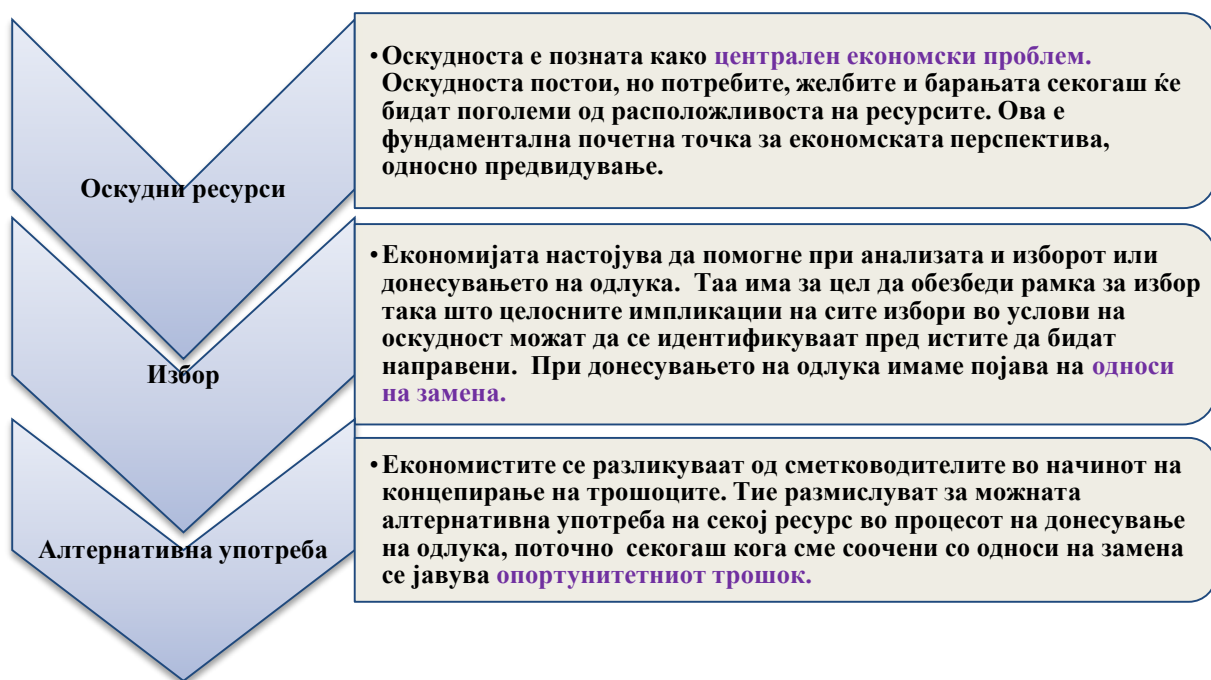
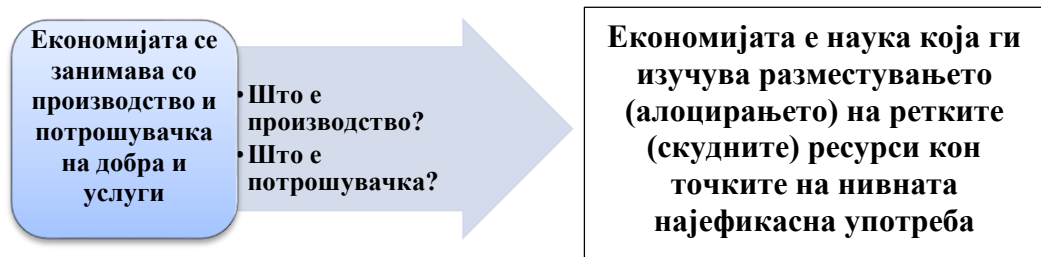
По завршување на оваа вежба, Вие треба да бидете способни:

- Да знаете да ја дефинирате економијата;
- Да правите разлика помеѓу микроекономија и макроекономија;
- Да ги знаете основните карактеристики на позитивната и нормативната економија;
- Да може да ја објасните врската меѓу економијата и бизнисот;
- Да знаете што се инпути и аутпути во економијата;
- Да го осознаете Законот на реткоста;
- Да го појасните централниот економски проблем;
- Да знаете да ги дефинирате границите на производните можности на општеството.

КЛУЧНИ ПОИМИ

I. ЕКОНОМИЈАТА КАКО НАУКА

Научни методи:

1) Опсервација = набљудуваме економски феномен (пр. хиперинфлација) во различни земји, во минатото.

2) Апстракција = од реалниот свет го земаме она кое ќе ни помогне да го разбереме економскиот феномен. Во моделите, потребно е да правиме разлика меѓу битните и помалку битните фактори.

3) Индукција и дедукција; Индукција = од поединечно кон општо (можеме да ги определиме општите карактеристики на хиперинфлацијата низ нејзина опсервација во различни земји); Дедукција = од општото кон поединечното.

4) Квантитативни методи = математичко-статистички методи и модели.

Ragnar Frish, Jan Tinbergen добитници на Нобелова награда од областа на економијата (1969), први ги вовеле термините „**micro-dynamics**“ и „**macro-dynamics**“ врз основа на кои во економската теорија се воведоа поимите микро и макро.

ПОЗИТИВНА И НОРМАТИВНА ЕКОНОМИЈА

Позитивна економија = Ги изучува фактите на економијата.

Прашања на позитивната економија:

- Ако следната година ги намалиме даночните стапки за данокот на добивка, дали економијата ќе расте побрзо?
- Ако расте побрзо, тогаш за колку?
- Каков ќе биде ефектот врз вработеноста во економијата?

Нормативна економија = Во анализите внесува етички и вредносни судови и критериуми.

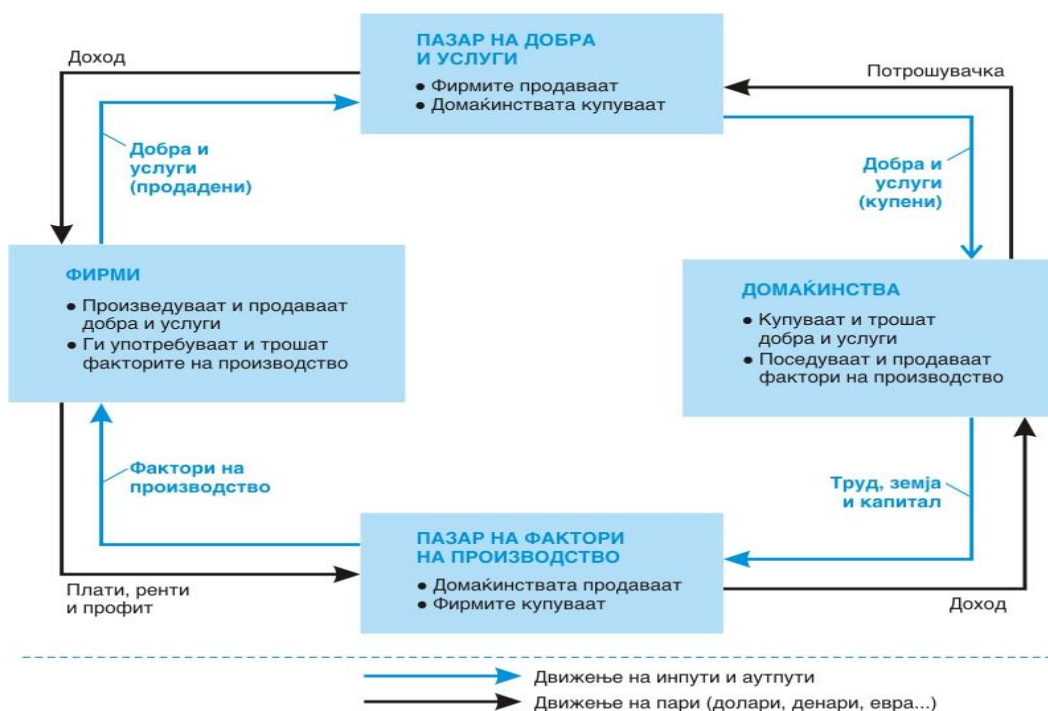
Прашања на нормативната економија:

- Дали на сиромашните луѓе им е потребна социјална помош?
- Дали рамниот данок е решение за намалување на сироматијата во земјата?

Микроекономија - Дел од економската наука која го испитува однесувањето на поединечната фирма, на потрошувачите и на одделните економски сектори, во економскиот живот.

Макроекономија - Дел од економската наука кој ги изучува синтетичките економски агрегати на ниво на вкупната економија: стапките на економски раст, движењето на БДП, невработеноста и инфлацијата и нивните меѓусебни односи

ДИЈАГРАМ НА КРУЖНО ДВИЖЕЊЕ ВО ЕКОНОМИЈАТА: едноставен модел за начин на организација и функционирање на економијата

Извор: Gregory Mankiw *Principles of Microeconomics*, Third Edition, Thomson 2004, p. 23

II. БАЗИЧНИ ЕКОНОМСКИ КОНЦЕПТИ

Инпути = Добра и услуги што ги користат фирмите во процесот на производство. Спаѓаат:

- Земја
- Труд
- Капитал
- + Претприемништво

Аутпути = Добра и услуги што се добиваат во процесот на производство со комбинација на инпутите.

Закон на реткоста = елементарен концепт во економијата кој укажува на фактот дека ресурсите (инпутите) секогаш и насекаде се релативно ретки и ограничени.

Опортунитетниот трошок го покажува изгубениот доход врзан за алтернативната употреба на ресурсите.

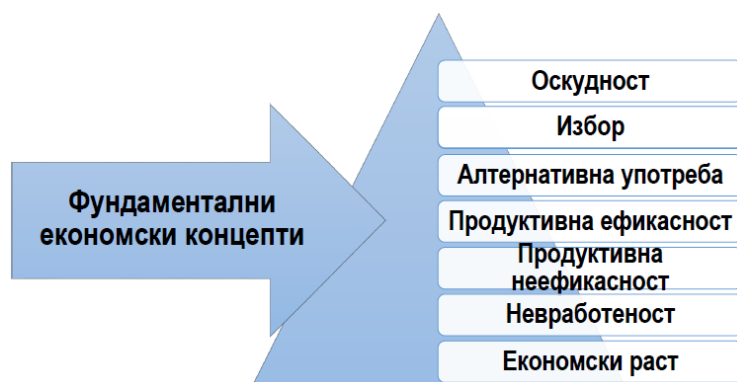
Централниот економски проблем = Што, како и за кого да се произведува е проблемот кој треба да го реши секое општество.

- Што т.е какви видови производи да се произведат (количина различни производи)
- Како да се произведат (каква технологија или енергија да се користи?)
- За кого да се произведе (дистрибуција на производите - нееднаквост)

Различни економски системи:

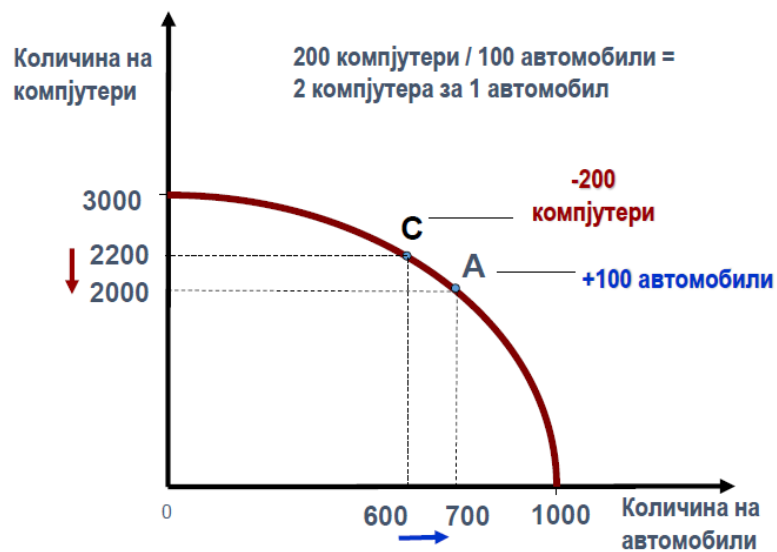
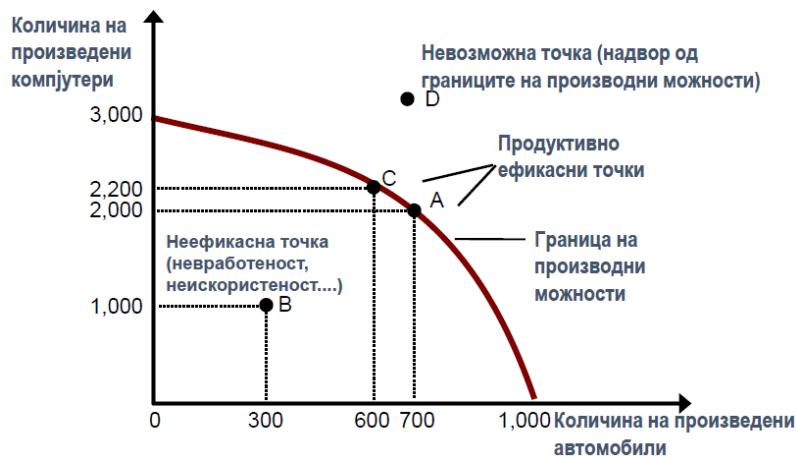
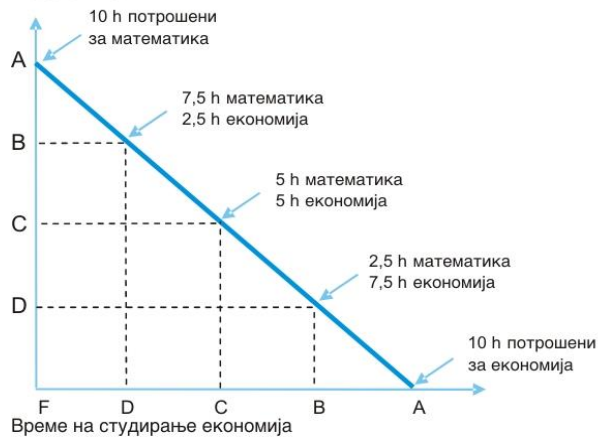
КОМАНДНА ЕКОНОМИЈА	ПАЗАРНА ЕКОНОМИЈА
Економскиот проблем се решава преку <i>административно централистичко планирање</i> , односно институции кои однапред ги согледувале потребите за одделни производи и врз таа основа утврдувале колкави количини ќе се произведуваат од секој производ	Модел на економска организација во кој алокацијата на ресурсите кон точките на најпродуктивната (најефикасна) употреба ја врши <i>пазарниот механизам</i>

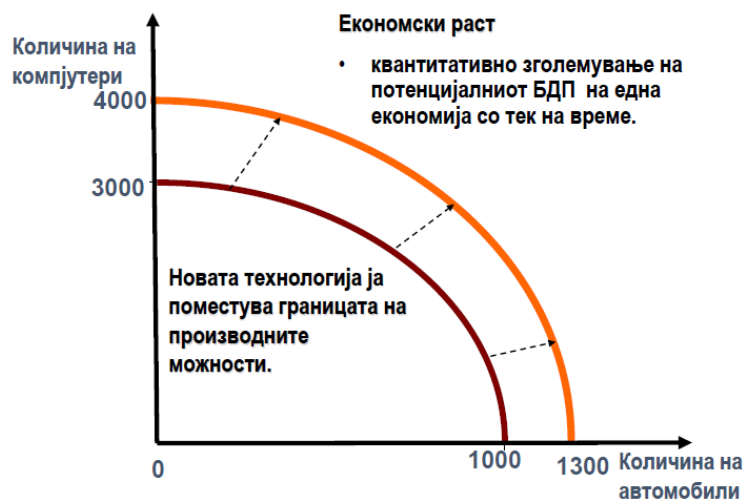
Граница на производни можности = ни ја покажува различната комбинација на аутпути што една економијата може да ја произведе со дадени расположливи фактори на производство и расположлива производна технологија

**Графикон 2/1 КРИВАТА НА ПРОИЗВОДНИТЕ МОЖНОСТИ
ЗА СТУДИРАЊЕ ЕКОНОМИЈА И МАТЕМАТИКА**

Време на студирање
Математика

ПРАШАЊА ЗА ДИСКУСИЈА:

1. Економија - поим и предмет на изучување
2. Објасни го дијаграмот на кружното движење во економијата
3. Научни методи со кои се користи економската наука – поим и карактеристики
4. Микроекономија и макроекономија – поим, карактеристики и разлики
5. Позитивна и нормативна економија – поим и карактеристики
6. Фактори на производство - поимно определување
7. Образложи го значењето на Законот за реткоста
8. Опортунитетни трошоци - поим, карактеристики и значење
9. Објасни го значењето на централниот економски проблем: што, како и за кого да се произведува
10. Командни и пазарни економии - поим, карактеристики и разлики
11. Што покажува границата на производните можности на општество? Објаснете ја аналитичката вредност на кривата на производните можности.

ВЕЖБА БР. 3

ОСНОВНИ ЕЛЕМЕНТИ НА ПОБАРУВАЧКАТА И ПОНУДАТА

ПРЕГЛЕД

III. ОСНОВНИ ЕЛЕМЕНТИ НА ПОБАРУВАЧКАТА И ПОНУДАТА

1. Поим за побарувачката
2. Фактори што ја ословуваат побарувачката
3. Крива на побарувачка
4. Поим за понуда и крива на понудата
5. Фактори што ја условуваат понудата
6. Поместување на крива на понудата
7. Урамнотежување на понудата и побарувачката
8. Еластичност на понудата и побарувачката

ЦЕЛИ НА УЧЕЊЕТО

По завршување на оваа вежба, Вие треба да бидете способни:

- Да знаете што е побарувачка и од кои фактори зависи;
- Да знаете да ја претставите на график кривата на побарувачка;
- Да знаете што е понуда и од кои фактори зависи;
- Да знаете да ја претставите на график кривата на понуда и нејзиното поместување;
- Да знаете да го претставите на график урамнотежувањето на понудата и побарувачка;
- Да ја појасните еластичноста на понудата и побарувачката со сите подвидови.

КЛУЧНИ ПОИМИ

III. ОСНОВНИ ЕЛЕМЕНТИ НА ПОБАРУВАЧКАТА И ПОНУДАТА

Индивидуална побарувачка за определено добро претставува количина на доброто што едно лице сака и е способно да ја плати во определен временски период.

Побарувачка за добро X (dx) е функција на сите фактори
 $dx = f(P_x, Y, M, P_r, T, E, O)$

Во економските анализи обично се користи функција каде побарувачката за определено добро е детерминирана единствено од цената, *ceteris paribus* (останатите фактори остануваат непроменети).

$D_x = f(P_x)$ *ceteris paribus*

Кривата на побарувачка = однос меѓу бараната количина за добро X (апсциса – хоризонтална оска) и пазарната цена на доброто X, *ceteris paribus* (ордината – вертикална оска)

Кривата на побарувачката има опаѓачки наклон (надолу и надесно).

Закон за побарувачката = покачувањето на цената на доброто, под претпоставка дека ништо друго не се променило, предизвикува опаѓање на вкупната барана количина за тоа добро. И обратно.....

Пазарна побарувачка vs. индивидуална побарувачка

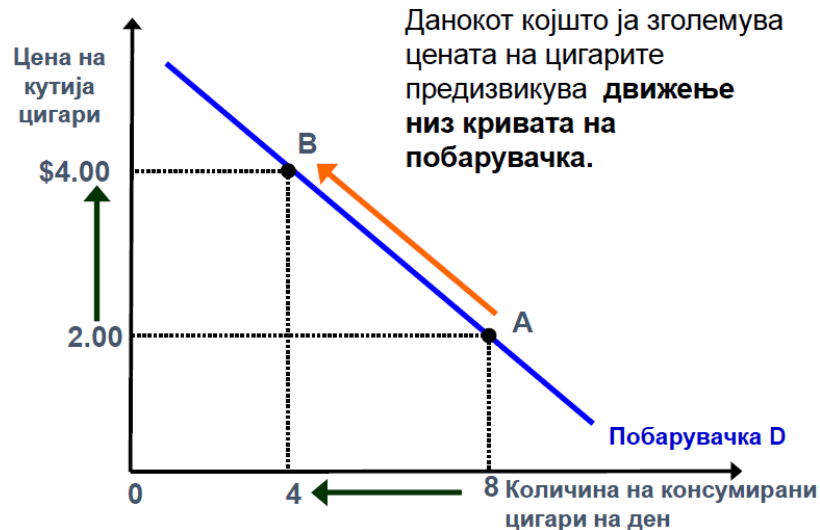
2. Пазарната побарувачка се однесува на хоризонтално сумирање на сите индивидуални побарувачки за одредено добро на соодветниот пазар.

1. Индивидуална побарувачка се однесува за определено добро што една индивидуа сака и е способна да го купи во определен временски интервал (цената е клучен фактор кој има влијание на индивидуалната побарувачката).

Варијабли кои имаат влијание врз купувачите

Варијабли	Промени во варијаблите
Цената на доброто	Претставува движење низ кривата на побарувачката
Доход на потрошувач	Поместување на кривата на побарувачка
Цената на добрата поврзани со тоа добро	Поместување на кривата на побарувачка
Вкусови и преференциите на потрошувачи	Поместување на кривата на побарувачка
Очекувањата на купувачите	Поместување на кривата на побарувачка
Големина на пазар	Поместување на кривата на побарувачка

Движење низ кривата на побарувачка

Данокот којшто ја зголемува цената на цигарите предизвикува **движење низ** кривата на побарувачка.

Поместување на кривата на побарувачка

Поместувањето на кривата на побарувачка е условена од **промената во другите фактори** кои ја детерминираат побарувачката со исклучок на цената;

Индивидуална понуда = количина на одредено добро што претпријатијата сакаат и се во можност (се способни) да ја произведат и продадат за определен временски интервал
Понудата на доброто X (s_x) е функција на овие фактори

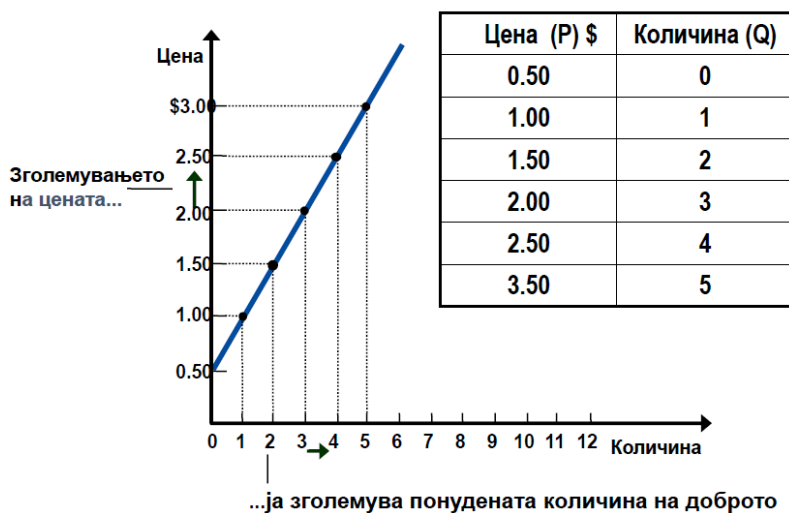
$$s_x = f(P_f, P_x, P_i, P_r, T, O)$$

Закон за понудата = понудената количина се зголемува кога се зголемува цената на доброто, под претпоставка дека ништо друго не се променило, и обратно.

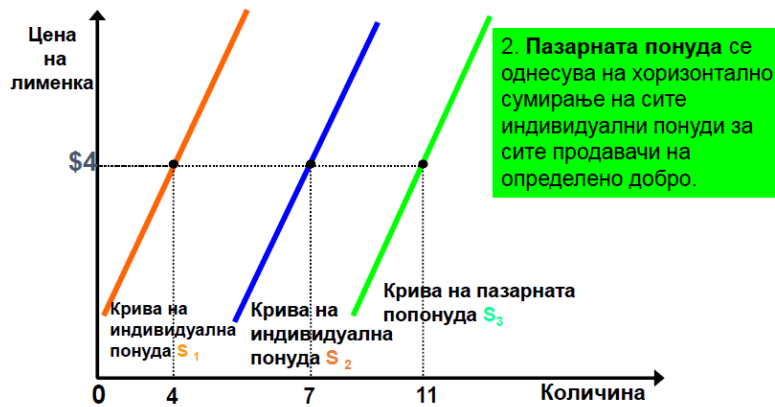
Кривата на понуда = однос помеѓу пазарната цена на едно добро и количината на доброто што производителите, претпријатијата, сакаат да ја произведат и продадат, *ceteris paribus*

Кривата на понудата има растечки наклон (нагоре и надесно).

Крива на понудата

Пазарна понуда vs. индивидуална понуда

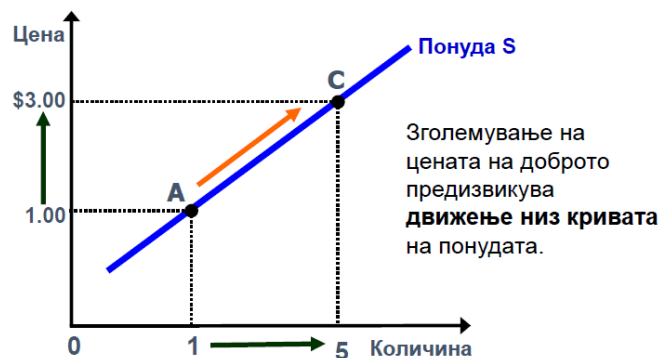
1. Индивидуалната понуда се однесува на понудата на еден продавач за определено добро што сака да го продаде.

Варијабли кои имаат влијание врз продавачите

Варијабли	Промени во варијаблите
Цена	Претставува движење низ кривата на понудата
Цена на инпути	Поместување на кривата на понудата
Технологија	Поместување на кривата на понудата
Очекувања	Поместување на кривата на понудата
Број на продавачи- фирми	Поместување на кривата на понудата
Профитот на фирмата	Поместување на кривата на понудата

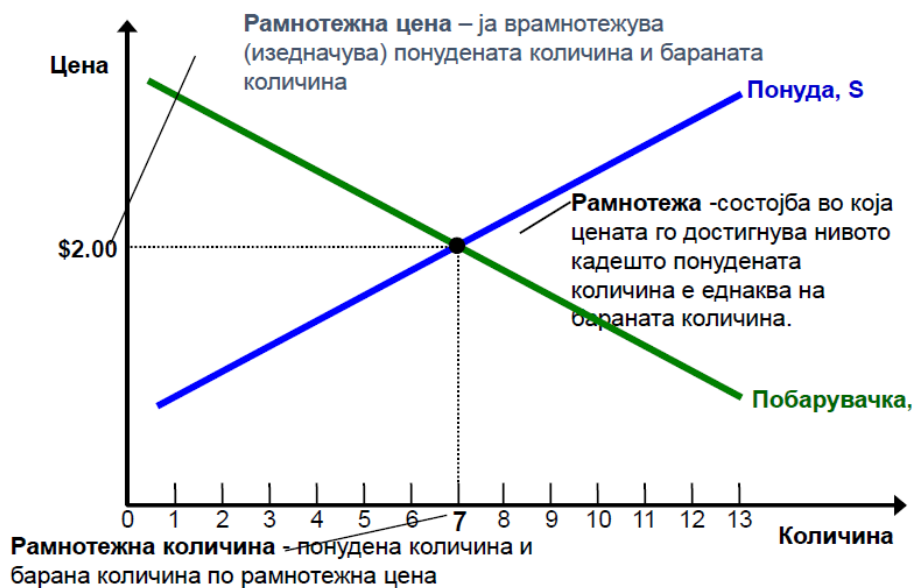
Движење низ кривата на понуда

- **Движење** низ кривата на понудата е условена од **промената во цената на доброто**. Промената предизвикува промена на се она што ја менува понудената количина.

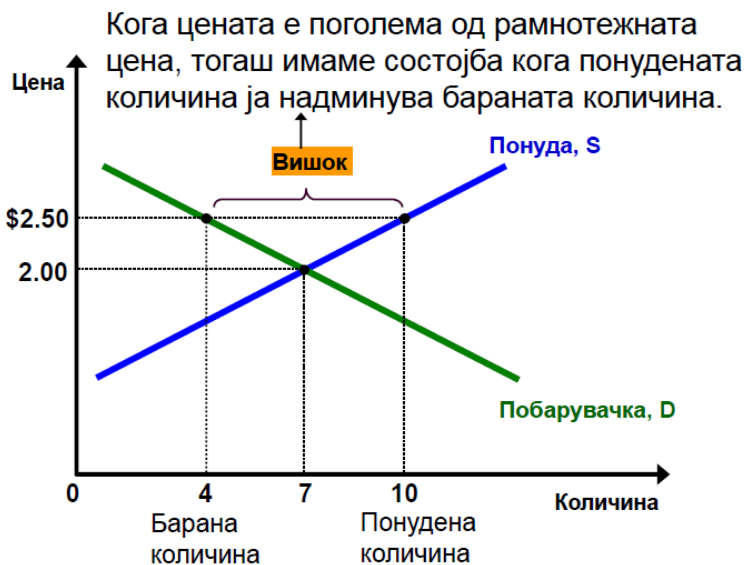

Урамнотежување на понудата и побарувачката = Количеството од доброто кое купувачите се подготвени и способни да го купат целосно се совпаѓа со количеството кое продавачите се подготвени и способни да го продадат

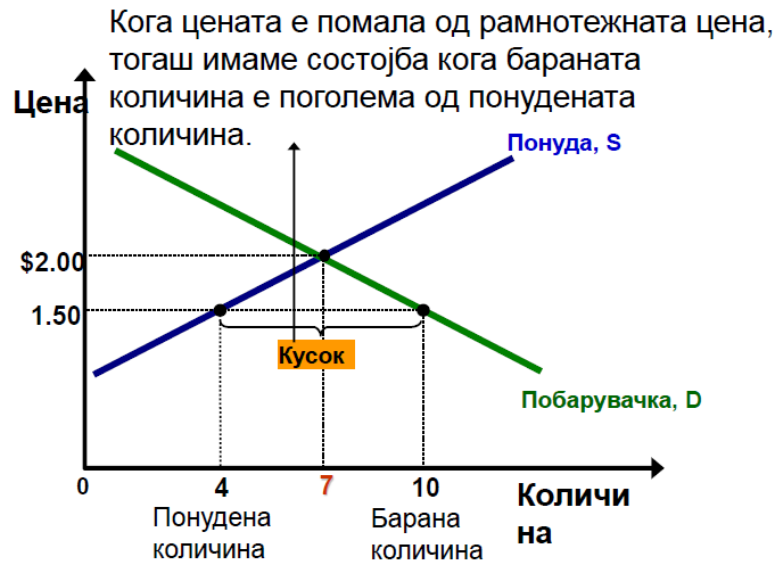
Пазарен механизам - рамнотежа на понуда и побарувачка -

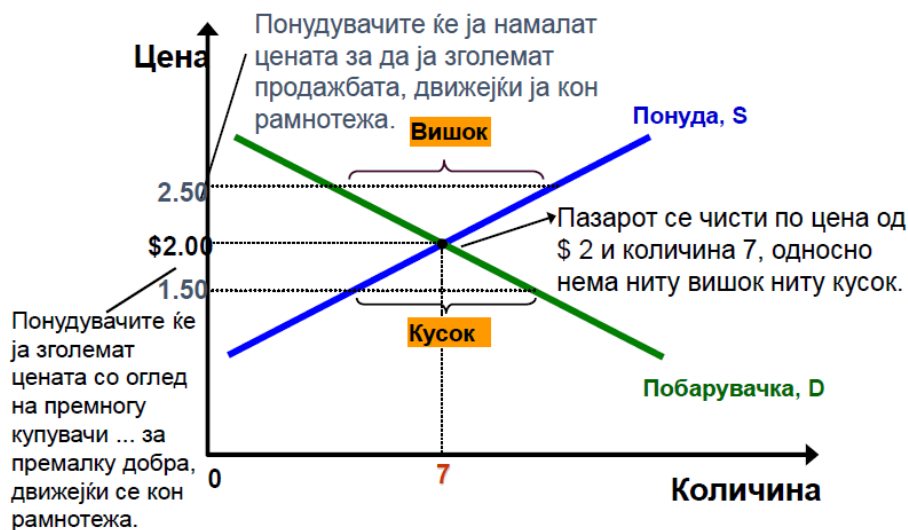
Пазарот не е во рамнотежа – вишок на понуда

Пазарот не е во рамнотежа -вишок на побарувачка

Чистење на пазарот

Ценовната еластичност на побарувачката е мерка која го покажува интензитетот на реагирање на бараната количина на некое добро при промена на цената, *ceteris paribus*. Се пресметува:

1) како промена во процентот на бараната количина поделена со промената во процентот на цената на доброто.

$$E_D = \frac{\text{процентна промена на бараната количина}}{\text{процентна промена на цената}}$$

2) со примена на формула на средна вредност (The Midpoint method)

$$E_D = \frac{(Q_2 - Q_1) / [(Q_2 + Q_1)/2]}{(P_2 - P_1) / [(P_2 + P_1)/2]}$$

Пример

Ако цената на еден сладолед се зголеми од 2,00 \$ на \$ 2,20 и опаѓа купената количина од 10 на 8, пресметај ја ценовната еластичност.

1 начин:

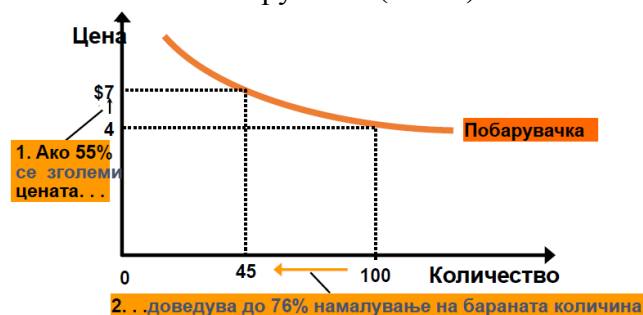
$$E_D = \frac{\frac{10-8}{10} \times 100}{\frac{2.20-2.00}{2.00} \times 100} = \frac{20\%}{10\%} = 2$$

2 начин:

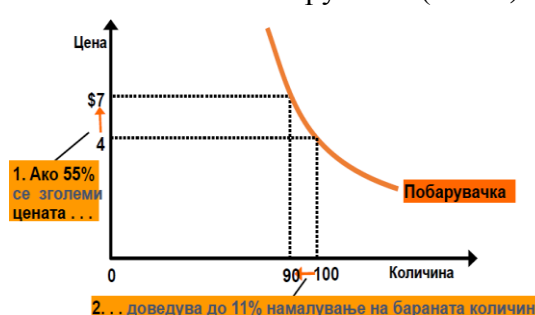
$$E_D = \frac{(10-8) / (10+8)/2}{(2.20-2.00) / (2.20+2.00)/2} = \frac{22\%}{9.5\%} = 2.32$$

Видови еластичност на побарувачката:

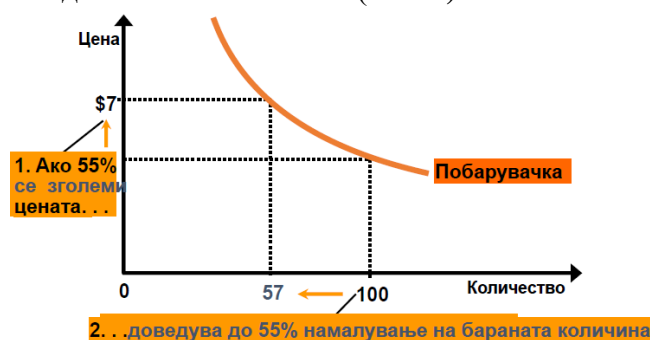
1. Еластична побарувачка ($ED > 1$)

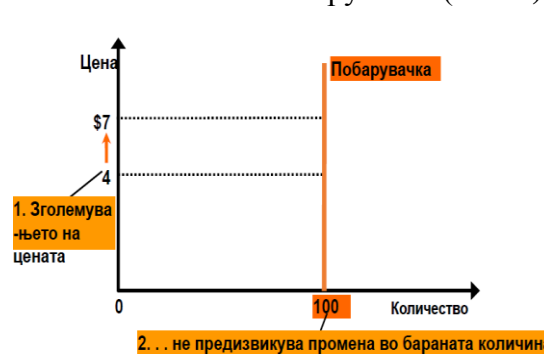
2. Нееластична побарувачка ($ED < 1$)

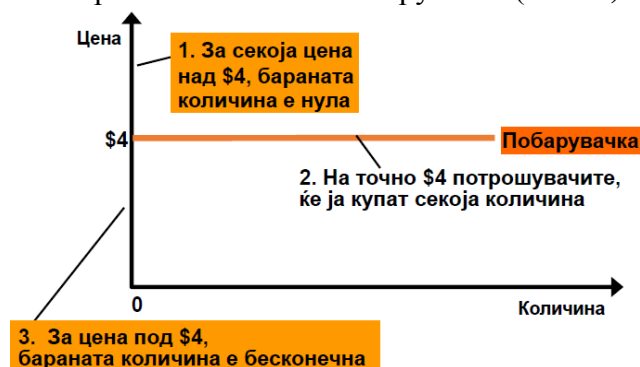
3. Единечна еластичност ($ED = 1$)

4. Совршено нееластична побарувачка ($ED = 0$)

5. Совршено еластична побарувачка ($ED = \infty$)

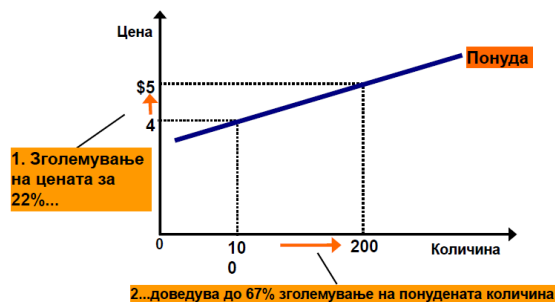

Ценовната еластичност на понудата е мерка за тоа колку понудената количина од едно добро реагира на промена на цената на тоа добро. Се пресметува:

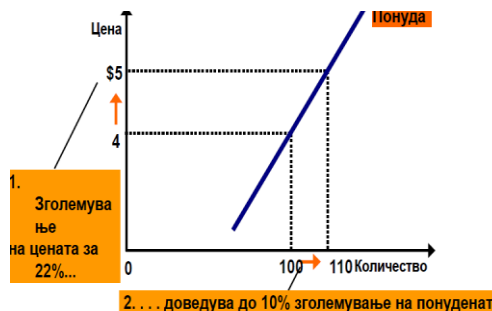
$$E_s = \frac{\text{промена на понудената количина во \%}}{\text{промена на цената во \%}}$$

Видови еластичност на понудата:

1. Еластична понуда ($ES > 1$)

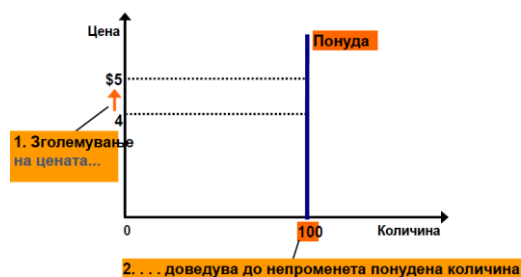
2. Нееластична понуда ($ES < 1$)

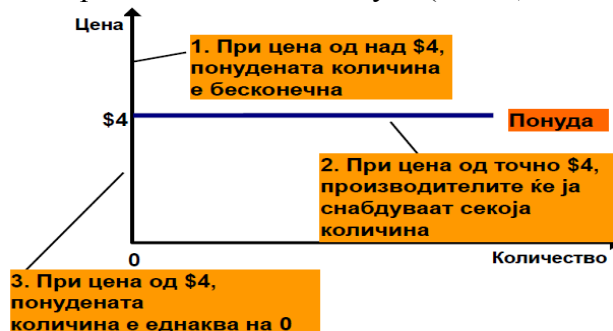
3. Единична еластичност на понудата ($ES = 1$)

4. Совршено нееластична понуда ($ES = 0$)

5. Совршено еластична понуда ($ES = \infty$)

ПРАШАЊА ЗА ДИСКУСИЈА:

1. Што претставува индивидуалната побарувачка за определено добро и кои се факторите кои ја условуваат?
2. Индивидуална и пазарна побарувачка - поим, карактеристики и разлики.
3. Закон за побарувачка во економијата
4. Појаснете ја суштината на Гифиновиот парадокс.
5. Што подразбирате под терминот движење низ кривата на побарувачка?
6. Што подразбирате под терминот поместување на кривата на побарувачка? Кога кривата на побарувачка се поместува кон десно, а кога кон лево?
7. Пазарна рамнотежа - поим и карактеристики
8. Ценовна еластичност на побарувачката – поим, видови и карактеристики
9. Еластична, нееластична и единечна побарувачка – поим и карактеристики
10. Објасни кога побарувачката е совршено нееластична, а кога е совршено еластична? Претстави ги со графикон.
11. Еластичност на понудата - поим и фактори кои ја детерминираат.
12. При цена на едно добро од 2 ден, бараната количина е 10 кгр. При зголемување на цената на истото добро на 2,2 ден, бараната количина се намалува на 8 кгр. Пресметај ја ценовната еластичност на побарувачката.

ВЕЖБА БР. 4

ОСНОВИ НА ТЕОРИЈАТА НА ПРОИЗВОДСТВОТО & АНАЛИЗА НА ТРОШОЦИТЕ

ПРЕГЛЕД

IV. ОСНОВИ НА ТЕОРИЈАТА НА ПРОИЗВОДСТВОТО – ПРОИЗВОДНАТА ФУНКЦИЈА И ОДЛУКИТЕ НА ФИРМАТА

1. Организација на производството - форми на бизнис организации
2. Производна функција
3. Комбинација и заемна супституција на факторите на производството
4. Економии од обем

V. АНАЛИЗА НА ТРОШОЦИТЕ

1. Поим и значење на трошоците
2. Видови трошоци
3. Што открива графиконот на просечните и маргиналните трошоци?
4. Врската меѓу производството и трошоците
5. Однесувањето на вкупните просечни трошоци на долг рок - LRTAC крива
6. Основни сметководствени биланси и опортунитетни трошоци

ЦЕЛИ НА УЧЕЊЕТО

По завршување на оваа вежба, Вие треба да бидете способни:

- Да ги осознаете карактеристиките на основните форми бизнис организации;
- Да знаете да ја појасните производната функција;
- Да знаете да направите најкономична комбинација на факторитена производство;
- Да дефинирате економии од обем и карактеристиките на основните видови;
- Да знаете да ги дефинирате трошоците;
- Да знаете да пресметувате различни видови трошоци;
- Да ја појасните LRATC кривата;
- Да ги знаете основните сметководствени биланси.

КЛУЧНИ ПОИМИ

IV. ОСНОВИ НА ТЕОРИЈАТА НА ПРОИЗВОДСТВОТО

Форми на деловни (бизнис) организации:

1. Фирма во индивидуална сопственост
2. Партнерство
3. Корпорација

Производна функција е однос меѓу инпутите и аутпутот.

Производна функција = количина инпути неопходна за производство на определено количество аутпут.

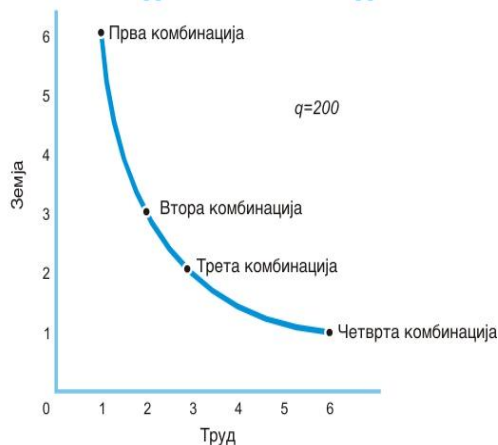
$$Pr = f(K, L, Z)$$

Закон за опаѓачки приноси (Law on diminishing returns) = Со додавање на дополнителна единица на варијабилен фактор (останатите инпути непроменети – ceteris paribus) нејзиниот маргинален производ опаѓа

Можноста за заемна супституција и комбинација на факторите на производство е можна ако се исполнети две својства:

- 1) деливи (ако можеме да ги поделиме. Пример: земја); и
- 2) адаптивни (значи дека на постојните фактори на производство може да им додадеме други фактори на производство, Пример: на земјата можеме да и додадеме сè повеќе и повеќе работници)

Графикон 5/2 КРИВА НА ЕДНАКВИ ПРОИЗВОДИ

Ако:

земја = 3\$ труд = 2\$

Комбинации:

1. (6.3)+(1.2)=20\$

2. (3.3)+(2.2)=13\$

3. (2.3)+(3.2)=12\$

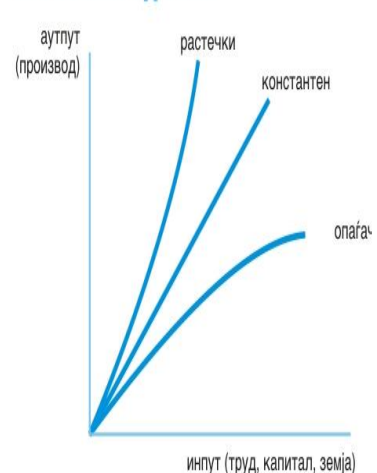
4. (1.3)+(6.2)=15\$

Решение: најекономична е третата комбинација на факторите на производство

Видови економии од обем:

- 1) Константни економии од обем - Промените во сите инпути резултираат со пропорционални промени во вкупниот аутпут (10% пораст во инпути - 10% пораст во вкупен аутпут)
- 2) Опаѓачки економии од обем - Промените во сите инпути резултираат со подпропорционална промена во вкупниот аутпут (10% пораст во инпутите - 5% пораст во вкупниот аутпут)
- 3) Растечки економии од обем - Промените во сите инпути резултираат со надпропорционална промена во вкупниот аутпут (10% пораст во инпутите - 15% пораст во вкупниот аутпут)

Графикон 5/3 ЕКОНОМИИ ОД ОБЕМ

V. АНАЛИЗА НА ТРОШОЦИТЕ

Трошоци = Паричните издатоци, односно плаќања за ангажираните инпутите што фирмата ги користи во процесот на производство за определен временски интервал. За да може еден паричен издток да биде сметан како трошок неопходно е тој да влезе во процесот на производство.

Видови трошоци:

(1) Вкупни трошоци (Total Costs – TC) = вкупни парични издатоци направени за ангажираните инпути на фирмата за да се произведе одредена количина на производ. $TC = FC + VC$. Се делат на:

а) Фиксни трошоци (Fixed Costs - FC) = Не се менуваат со промената на обемот на производство дури и кога фирмата од било која причина не работи.

$$FC = TC - VC$$

б) Варијабилни трошоци (Variable Costs - VC) = Се менуваат со промената на обемот на производство.

$$VC = TC - FC$$

(2) Просечни трошоци (Average Total Costs - ATC) = се добиваат кога одделните видови вкупни трошоци ќе се поделат со бројот произведени единици аутпут.

Тие се трошоци по единица производ т.е. $ATC = TC/Q$

Притоа, $ATC = AFC + AVC$. Се делат на:

а) Просечни фиксни трошоци (Average Fixed Costs - AFC) = Вкупни фиксни трошоци поделени со количината на произведениот аутпут.

$$AFC = FC/Q$$

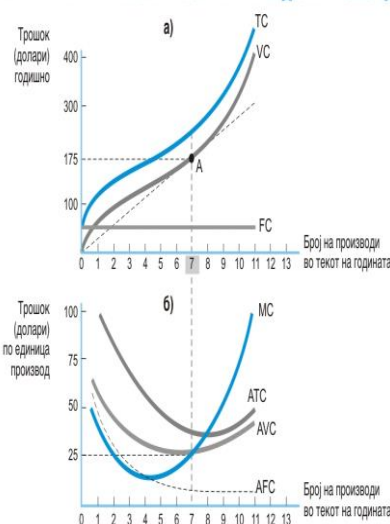
б) Просечни варијабилни трошоци (Average Variable Costs - AVC) = Вкупни варијабилни трошоци поделени со количината на произведениот аутпут.

$$AVC = VC/Q$$

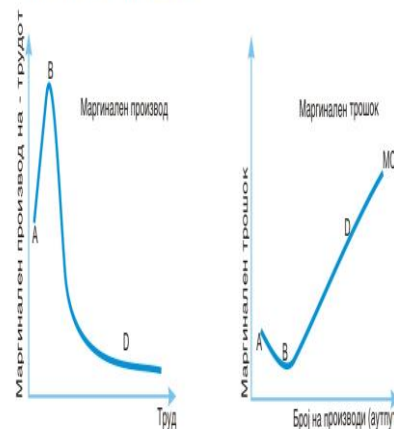
(3) Маргинални трошоци (Marginal Costs - MC) = Се однесува на промени во вкупните трошоци како резултат на производството на дополнителна единица производ.

$$MC = \Delta \text{ во } TC / \Delta Q$$

Графикон 6/1 ГРАФИЧКИ ПРИКАЗ НА РАЗЛИЧНИТЕ ВИДОВИ ТРОШОЦИ

Графикон 6/2 КРИВА НА МАРТИНАЛНИОТ ПРОИЗВОД И КРИВА НА МАРТИНАЛНИОТ ТРОШОК

Графикон 6/3 КРИВА НА ВКУПНИТЕ ПРОСЕЧНИ ТРОШОЦИ НА ДОЛГ РОК

Крива на вкупни просечни трошоци на долг рок (Long-Run Total Average Cost Curve - LRTAC) ги покажува најниските трошоци на производство за различни нивоа на аутпут, при дадена технологија и дадени цени на инпутите.

Најзначајни сметководствени извештаи:

1) Биланс на состојба = преглед на средства, обврски и нето вредност на претпријатието во даден момент, најчесто на крај на година. Се состои од:

- актива (лева страна) = средства на претпријатието; и
- пасива (десна страна) = обврски на претпријатието и неговата нето вредност

актива = пасива

2) Биланс на успех = преглед на вкупни приходи и трошоци на работењето на претпријатието за определен временски период, најчесто една година, односно за остварениот финансиски резултат од работењето на претпријатието (добивка/загуба)

Разлики меѓу сметководствен и економски профит:

- Сметководствен профит = разлика меѓу вкупни приходи и вкупни трошоци на претпријатието, евидентирани од сметководството.
- Економски профит = поширок поим; ги вклучува и имплицитните трошоци.

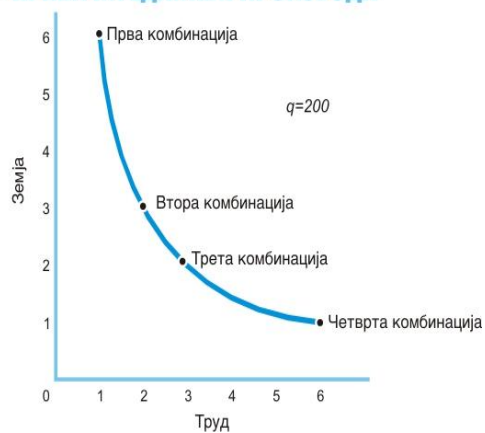
ПРАШАЊА ЗА ДИСКУСИЈА:

1. Појаснете ги предностите и недостатоците на основните форми на бизнис организации.
2. Производна функција - поим и карактеристики.
3. Вкупен, маргинален и просечен производ – поим, карактеристики и разлики.
4. Закон за опаѓачки приноси.
5. Наведете ги и објаснете ги трите производни подрачја на фирмата.
6. Што е суштината на комбинацијата и заемната супституција на факторите на производство?
7. Што подразбирате под крива на еднакви производи?
8. Кога доаѓаат до израз економиите од обем и какви видови економии од обем постојат?
9. Трошоци во економија - поим и карактеристики.
10. Фиксни трошоци - поим и карактеристики.
11. Варијабилни трошоци - поим и карактеристики.
12. Просечни трошоци - поим и карактеристики.
13. Маргинални трошоци - поим и карактеристики.
14. Објаснете ја врската помеѓу производството и трошоците.
15. Што претставува кривата на вкупните просечни трошоци на долг рок?
16. Карактеристики меѓу основните сметководствени извештаи.
17. Разлика меѓу сметководствениот и економскиот профит на претпријатието.
18. Врз основа на податоците од табелата, пресметај ги маргиналниот и просечниот производ.

Земја	Труд	Вкупен производ (TP)	Просечен производ (AP)	Маргинален производ (MP)
1	1	10		
1	2	30		
1	4	80		
1	5	100		
1	7	126		
1	9	135		
1	10	130		

19. Според прикажаната крива на еднакви производи, пресметајте која од можните комбинации е најекономична, ако 1 единица земја чини 5 ден. а, 1 единица труд чини 4 ден.

Графикон 5/2 КРИВА НА ЕДНАКВИ ПРОИЗВОДИ

20. Пополнете ги празните места во табелата

Број на производи	FC	VC	TC	MC	AFC	AVC	ATC
0	50		50	-	-	-	-
1			100				
2			128				
3			148				
4			162				
5			180				
6			200				
7			225				
8			254				
9			192				
10			350				
11			435				

ВЕЖБА БР. 5

СОВРШЕНА КОНКУРЕНЦИЈА & МОНОПОЛОТ И БАРИЕРИТЕ ЗА ВЛЕЗ

ПРЕГЛЕД

VI. СОВРШЕНА КОНКУРЕНЦИЈА

1. Поим и видови пазарни структури
2. Совршената конкуренција како базичен економски модел
3. Совршената конкуренција на долг рок

VII. МОНОПОЛОТ И БАРИЕРИТЕ ЗА ВЛЕЗ

1. Поим и суштина на непотполната конкуренција
2. Основни облици на непотполна конкуренција
3. Бариери за влез
4. Монополот и вкупниот приход

ЦЕЛИ НА УЧЕЊЕТО

По завршување на оваа вежба, Вие треба да бидете способни:

- Да ја осознаете суштината и видовите пазарни структури;
- Да знаете кои се карактеристиките на совршената конкуренција на краток рок;
- Да знаете кои се карактеристиките на совршената конкуренција на долг рок;
- Да ја осознаете суштината на непотполната конкуренција;
- Да ги знаете основните облици непотполна конкуренција;
- Да ги дефинирате најчестите бариери за влез;
- Да ја појасните врската меѓу монополот и вкупниот приход.

КЛУЧНИ ПОИМИ

VI. СОВРШЕНА КОНКУРЕНЦИЈА

Пазарна структура = Тип на пазарот на којшто дејствува фирмата.

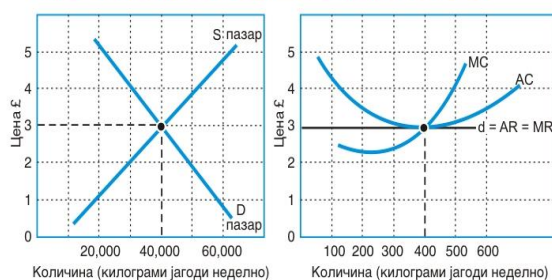
Четири основни типа пазарни структури:

1. совршена конкуренција,
2. монопол,
3. монополистичка конкуренција и
4. олигопол.

Совршената конкуренција = пазарна структура со следните карактеристики:

- 1) Голем број купувачи и продавачи, при што секој купува и продава само мал дел од вкупната количина на производот на соодветниот пазарот. Оттаму, купувачите и продавачите не можат да влијаат врз цените. Тие се мали фирми, немаат моќ, цената е дадена- прифаќачи на цени (price takers).
- 2) Продавачите нудат стандардизирани (хомогени) производи (ист квалитет).
- 3) Продавачите можат лесно, слободно да влезат или да излезат од пазарот - тоа претпоставува целосна мобилност на факторите на производство.
- 4) Продавачите и купувачите имаат комплетни (перфектни) информации за цените на производите и ресурсите (факторите на производство)

Графикон 7/1 КРИВА НА ПОБАРУВАЧКАТА НА ИНДУСТРИЈАТА И НА ФИРМИТЕ ПРИ СОВРШЕНА КОНКУРЕНЦИЈА

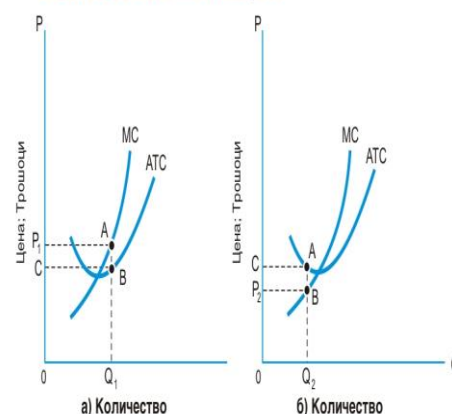

а) Конкурентска индустрија (1000 фарми и многу купувачи)

б) Репрезентативна фирма (една од 1000 идентични фарми)

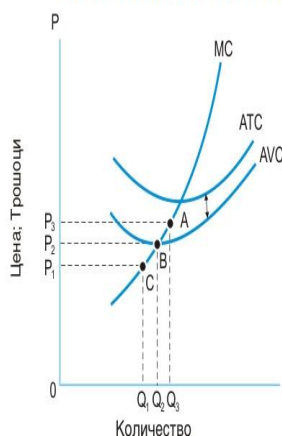
Извор: Прилагодено според Stephen Dobson and Susan Palfreman
Introduction to Economics, Oxford 1999, p. 87

Графикон 7/2 ПРОФИТ И ЗАГУБА НА ФИРМИТЕ ВО СОВРШЕНА КОНКУРЕНЦИЈА

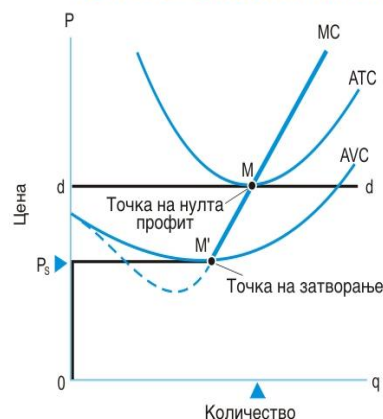

Совршена конкуренција на краток рок

Графикон 7/3 ФИРМА ВО УСЛОВИ НА СОВРШЕНА КОНКУРЕНЦИЈА СО ТРИ НИВОА НА ЦЕНИ ПОД ВКУПНИТЕ ПРОСЕЧНИ ТРОШОЦИ

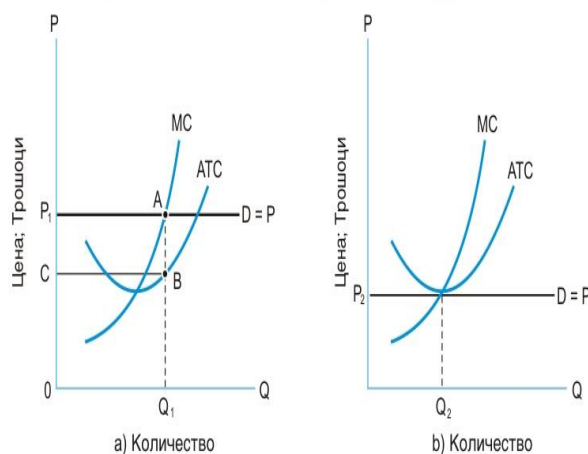

Графикон 7/4 ТОЧКА НА НУЛТА ПРОФИТ И ТОЧКА НА ЗАТВОРАЊЕ НА ФИРМАТА

Совршена конкуренција на долг рок

Графикон 7/5 **ЕКОНОМСКИОТ ПРОФИТ И НЕГОВОТО ИСЧЕЗНУВАЊЕ**

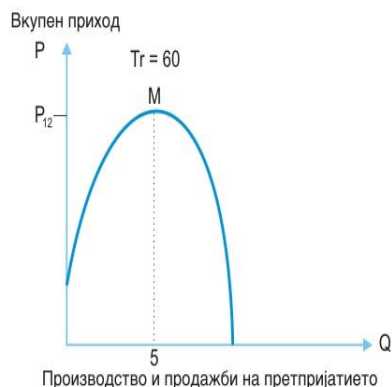
VII. МОНОПОЛОТ И БАРИЕРИТЕ ЗА ВЛЕЗ

Монопол = фирма која е единствен продавач на определено добро или услуга.

Монополистичка конкуренција = Пазарна структура во која постојат многу претпријатија кои продаваат производи коишто се диференцирани.

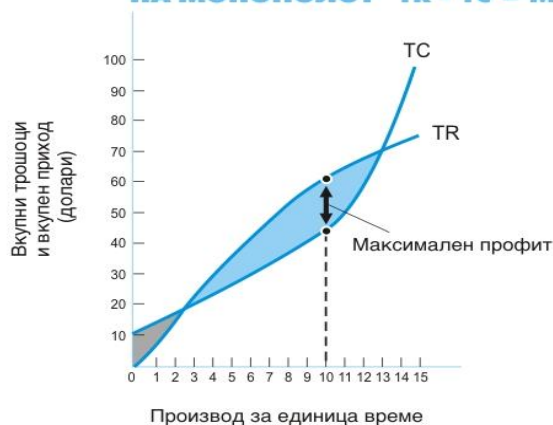
Олигопол = мал број на претпријатија ја контролираат понудата на определен производ

Графикон 8/2 **ВКУПНИОТ ПРИХОД НА МОНОПОЛОТ**

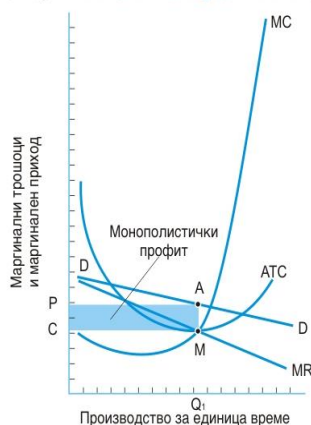
- Точката каде монополот го максимизира профитот се наоѓа на два начина:

Графикон 8/3 **МАКСИМИЗАЦИЈА НА ПРОФИТОТ НА МОНОПОЛОТ $TR - TC = \text{Max}$**

1 НАЧИН: Ако ги споредиме вкупните приходи и вкупните трошоци (најголемата разлика)

Графикон 8/4 МАКСИМИЗАЦИЈА НА ПРОФИТОТ НА МОНОПОЛОТ $MR = MC$

2 НАЧИН: Ако ги споредиме маргиналните приходи и маргиналните трошоци (точка на нивната еднаквост)

ПРАШАЊА ЗА ДИСКУСИЈА:

1. Пазарна структура - поим, видови и критериуми за класификација.
2. Совршена конкуренција - поим и карактеристики.
3. Објаснете ја кривата на побарувачка на фирма при совршена конкуренција.
4. Дополнителен приход и дополнителен трошок - поим, карактеристики и разлики.
5. Просечен трошок и просечен приход - поим, карактеристики и разлики.
6. Објаснете го работењето на фирма во услови на совршена конкуренција - кус рок.
7. Објаснете го моделот на совршена конкуренција на долг рок.
8. Трошочна и алокативна ефикасност - поим, карактеристики и разлики.
9. Што се подразбира под непотполна конкуренција.
10. Дефинирајте ја состојбата на монопол и природен монопол.

ВЕЖБА БР. 6

ОЛИГОПОЛ

ПРЕГЛЕД

VIII. ОЛИГОПОЛ

1. Основни карактеристики на олигополската пазарна структура
2. Колузија - картел и ценовно лидерство
3. Основите и теоријата на игри

ЦЕЛИ НА УЧЕЊЕТО

По завршување на оваа вежба, Вие треба да бидете способни:

- Да го дефинирате олигополот и неговите карактеристики;
- Да знаете што е колузија и економските последици од неа;
- Да ги појасните разликите меѓу картел и ценовно лидерство;
- Да ја осознаете суштината на теоријата на игри.

КЛУЧНИ ПОИМИ

VIII. ОЛИГОПОЛ

Олигопол = мал број претпријатија (3-4 крупни) кои ја контролираат понудата на определен производ.

Основни карактеристики:

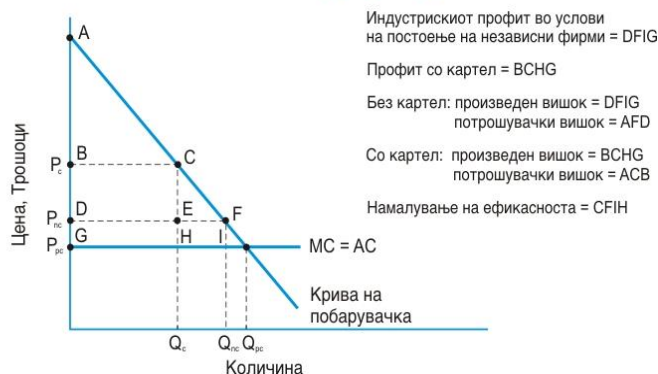
- 1) Мал број понудувачи имаат значајно влијание врз цените;
- 2) Можат да произведуваат идентични или диференцирани производи;
- 3) Олигополската структура создава бариери за влез;
- 4) Постои меѓузависност меѓу претпријатијата при носењето деловни одлуки;
- 5) Однесувањето на претпријатијата во олигополската пазарна структура може да биде: (1) кооперативно однесување и (2) некооперативно однесување

Колузија = форма на експлицитно (јавно, отворено) или имплицитно (тајно, прекутно) договарање меѓу олигополистичките претпријатија.

При експлицитно договарање резултатот е **Картел** = Група претпријатија кои избираат заедничка цена која ги максимизира вкупните индустриски профити (блиску до монопол).

При имплицитно договарање резултатот е **Ценовно лидерство** = Форма на тајна колузија при која едно претпријатие (лидер-најкрупната фирма со доминантни позиции користи економии од обем и има најниски трошоци на производство) формира цена, која останатите претпријатија ја прифаќаат.

Графикон 9/1 ЕКОНОМСКИТЕ ПОСЛЕДИЦИ ОД КОЛУЗИЈАТА

Извор: Stephen Dobson and Susan Palfreman *Introduction to Economics*, Oxford, New York 1999, p. 107

THE PRISONER'S DILEMMA

		Colin's Actions	
		Confess	Don't Confess
Rose's Actions	Confess	Colin gets 20 years Rose gets 20 years	Colin gets 30 years Rose gets 3 years
	Don't Confess	Colin gets 3 years Rose gets 30 years	Colin gets 5 years Rose gets 5 years

* Теорија на игри = Пристап на моделирање на стратегиските интеракции на олигополите преку нивни потези и контрапотези.

* John von Neumann and Oscar Morgenstern, 1944 "Theory of games and economic behavior"

* Се додека секоја страна „игра“ единствено во своја корист, двете страни нема да можат да постигнат најдобар резултат за себе.

ПРАШАЊА ЗА ДИСКУСИЈА:

1. Што е олигопол и кои се основните видови олигопол.
2. Што претставува монополистичка конкуренција?
3. Направете разлика меѓу трите основни облици непотполна конкуренција.
4. Набројте ги бариерите за влез на претпријатијата во одделни економски сектори.
5. Појаснете како се пресметува вкупен приход на монополот.
6. Што претставува маргинален приход на монополот (позитивен и негативен)?
7. Објаснете го однесувањето на маргиналниот приход на монополот со еластичноста на побарувачката на производите на монополот?
8. Како монополот го максимизира профитот? Објаснете ги двата начина на максимизација на профитот на монополот.
9. Олигопол и олигополска пазарна структура - поим и карактеристики.
10. Појаснете од каде произлегува меѓузависноста на олигополските фирми при донесувањето значајни деловни одлуки.
11. Појаснете што се подразбира под терминот колузија.
12. Картел - поим, основни карактеристики и причини за негова внатрешна нестабилност.
13. Објаснете ја економската неефикасност што произлегува од егзистенцијата на состојба на картел.
14. Ценовно лидерство - поим и форми.
15. Појаснете ја Теоријата на игри.

ВЕЖБА БР. 7

КЛУЧНИ МАКРОЕКОНОМСКИ ПОИМИ & БРУТО ДОМАШЕН ПРОИЗВОД

ПРЕГЛЕД

IX. КЛУЧНИТЕ МАКРОЕКОНОМСКИ ПОИМИ

1. Настанување на макроекономијата
2. Основни цели на макроекономијата
3. Основните макроекономски политики
4. Агрегатна побарувачка
5. Агрегатна понуда
6. Макроекономска рамнотежа
7. Макроекономска рамнотежа на краток и долг рок

X. МЕРЕЊЕ НА ВКУПНАТА ЕКОНОМСКА АКТИВНОСТ – БРУТО ДОМАШЕН ПРОИЗВОД

1. Дефинирање на бруто домашниот производ
2. Методи на пресметка на бруто домашниот производ
3. Разрешување на проблемот на интермедијарите - концептот на додадена вредност
4. Номинален и реален бруто домашен производ
5. Фактички (актуелен) и потенцијален бруто домашен производ
6. Кругниот тек во економијата
7. Бруто домашен и бруто национален производ

ЦЕЛИ НА УЧЕЊЕТО

По завршување на оваа вежба, Вие треба да бидете способни:

- Да знаете како настанала макроекономијата и кои се нејзините основни цели;
- Да знаете да ги појасните основните макроекономски политики;
- Да ја дефинирате агрегатната побарувачка, нејзините ефекти и движењето на кривата;
- Да ја дефинирате агрегатната понуда и движењето на кривата на краток рок, долг рок и во класичниот модел;
- Да ја дефинирате макроекономската рамнотежа и движењето на кривата на краток и долг рок;
- Да знаете да ја дефинирате и пресметувате БДП;
- Да ги дефинирате интермедијарите и концептот на додадена вредност;
- Да пресметате номинален и реален БДП и БДП дефлатор;
- Да ги знаете разликите меѓу фактички и потенцијален БДП;
- Да знаете да ги појасните кругниот тек во економијата;
- Да ги знаете разликите меѓу БДП и БНП.

КЛУЧНИ ПОИМИ

IX. КЛУЧНИТЕ МАКРОЕКОНОМСКИ ПОИМИ

Џон Мајнард Кејнз – основач на современата макроекономија (наука што го изучува функционирањето на економијата во целост) - Општа теорија на вработеноста, каматата и парите (1936)

Три основни цели на макроекономијата:

- 1) Пораст на економската активност т.е. раст на реалниот БДП
- 2) Одржување ниско ниво на невработеност
- 3) Одржување висока ценовна стабилност т.е. ниска стапка на инфлација

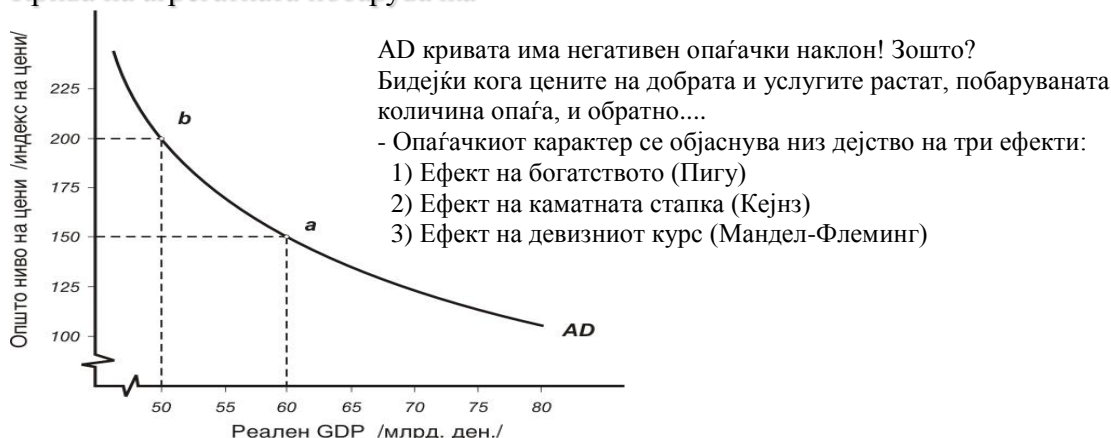
Основни макроекономски политики:

- 1) Фискална политика
- 2) Монетарна политика

Агрегатна побарувачка (AD) = Вкупното количество финални добра и услуги кои различни сектори во економијата можат да ги купат и потрошат по различни општи нивоа на цени

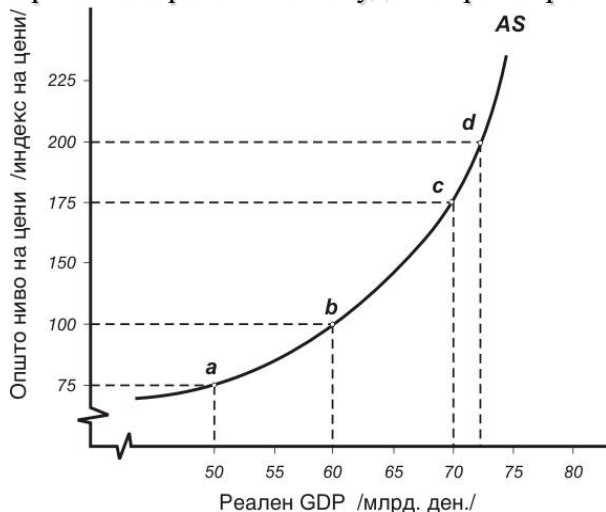
$$AD = C + I + G + (X - M)$$

Крива на агрегатната побарувачка

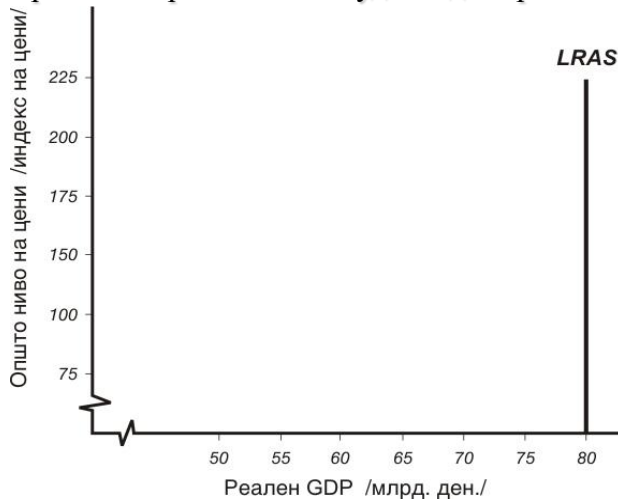
Агрегатна понуда (AS) = Однос меѓу општото ниво на цени и вкупната количина на добра и услуги која фирмите можат да ја понудат.

Крива на агрегатната понуда на краток рок

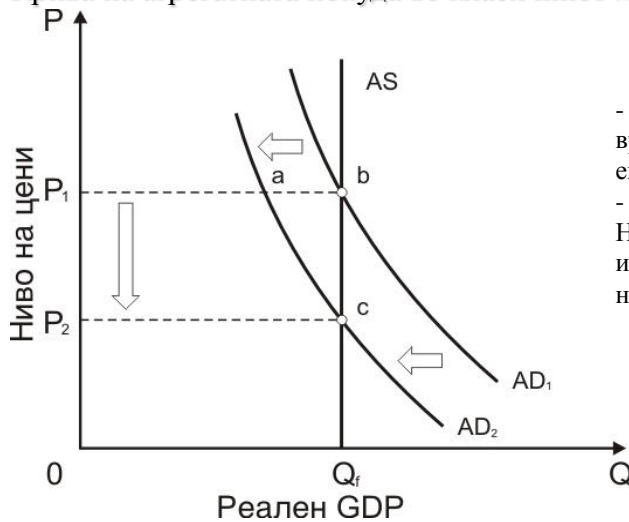
На краток рок - AS кривата има позитивен растечки наклон! Зошто?
Кога цените на добрата и услугите растат, понудената количина исто така расте. Платите и цените на кус рок се ригидни (нефлексибилни).

Крива на агрегатната понуда на долг рок

На долг рок - AS кривата е вертикална линија на ниво на потенцијалниот БДП!
 Зошто?
 Платите и цените се флексибилни. Нови преговори и ново усогласување на плати и цени на повисоко рамниште
 - Економијата целосно ги користи сите ресурси

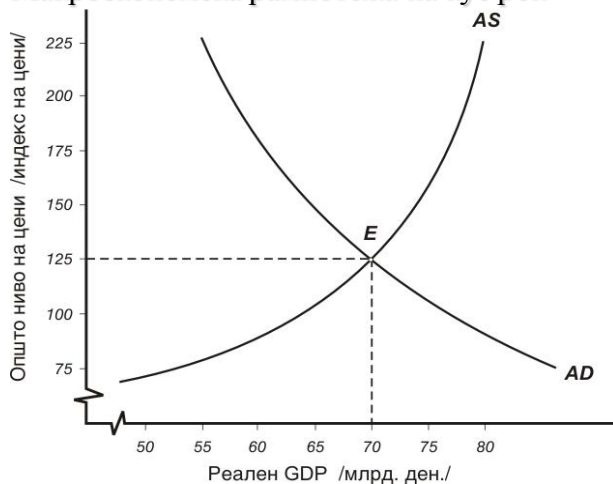
Крива на агрегатната понуда во класичниот модел

- AS е вертикална линија на ниво на полна вработеност на реален БДП. Тоа е доказ дека економијата реално ги користи сите ресурси
 - AD_1 се намалува и поместува налево кон AD_2 . Намалени плати-при намалени цени, купуваат иста количина добра и услуги-ж. стандард не се намалува

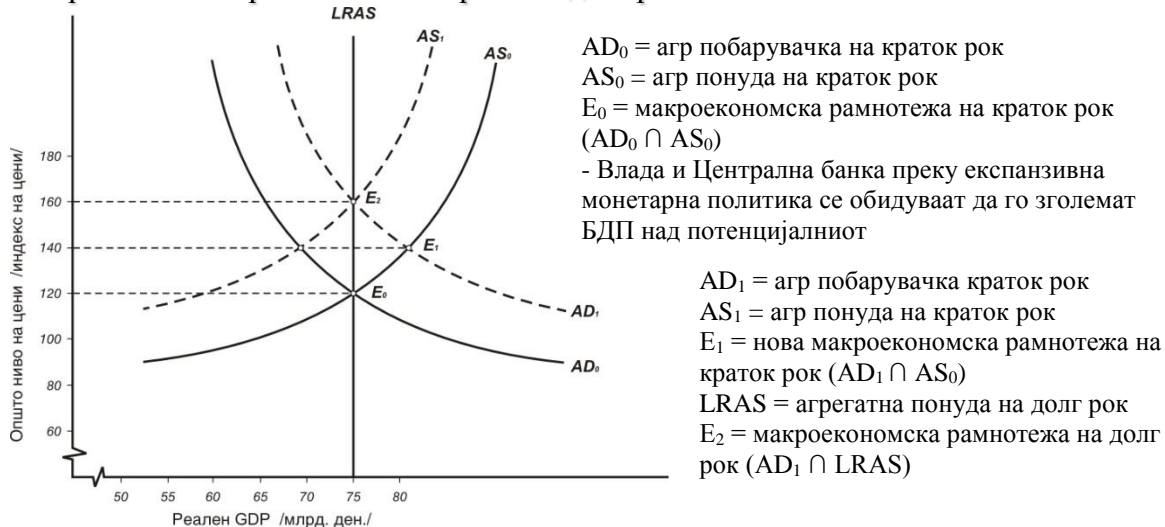
Макроекономска рамнотежа настанува во точката каде се сечат кривата на агрегатната побарувачка (AD) и кривата на агрегатната понуда (AS).

Макроекономска рамнотежа на кус рок

AD = крива на агрегатна побарувачка
 AS = крива на агрегатна понуда на краток рок
 $AD \cap AS = E$
 Точка E = макроекономска рамнотежа (еквilibrium)

Макроекономска рамнотежа на краток и долг рок

Х. МЕРЕЊЕ НА ВКУПНАТА ЕКОНОМСКА АКТИВНОСТ - БРУТО ДОМАШЕН ПРОИЗВОД

Бруто домашен производ (БДП) = збир на вредноста на вкупно произведените финални добра и услуги на една земја во текот на една година.

Внимание:

- 1- БДП ја мери вкупната економска активност т.е пазарна вредност = цена x количина ($P \times Q$);
- 2- БДП ги мери сите добра и услуги - не само материјалните добра, туку и услугите!;
- 3- Се однесува само на финални добра и услуги - не интермедијарните добра и услуги;
- 4- За период од 1 година (само во тековна год, а не и од поранешни години);
- 5- Само легално производство! Не ја мери сивата и црната економија, ниту пак работата (трудот) на домаќинките (Не ја опфаќа вредноста на производите и услугите создадени во домаќинството и наменети за членовите на домаќинството)

Методи за пресметување БДП:

- 1) Метод на финални добра (ги множи сите произведени и потрошени финални добра и услуги по пазарни цени). БДП како збир на финалните добра и услуги – ги трошат четирите сектори во економијата: домаќинствата (C), претпријатијата (I), државата (G) и надворешно-трговски сектор (X-M)

Оттука, $GDP = C + I + G + (X - M)$

- 2) Метод на трошоци на инпутите (сумирање на трошоци што сите претпријатија во економијата мора да ги направат за да ги купат неопходните фактори за производство). БДП како збир на трошоците за ангажираните инпути на производството

Плати
 + Камати
 + Ренти
 + Профит
 = Национален доход
 + Индиректни даноци (акцизи и ДДВ)
 = Нето домашен производ (национален)
 + Амортизација
 = Бруто домашен производ

Интермедијарни добра = сировини, помошни материјали и полупроизводи кои служат како инпути за друго производство. Немаат третман на финални производи.

Додадена вредност = приходи на претпријатието – трошоци за интермедијарни добра

Додадена вредност = плати + камати + ренти + профит

Номинален БДП = Вредност на вкупно произведените финални добра и услуги во економијата за период од 1 год. пресметани по тековни цени.

Номинален БДП = $P \times Q$

(пазарни цени x (произведени финални добра
во тековната година) и услуги во тековна год)

Реален БДП = Вредност на сите произведени финални добра и услуги во економијата за период од 1 година, изразена во постојани (константни) цени.

Реален БДП = $\frac{\text{Номинален БДП}}{\text{БДП дефлатор}}$

БДП дефлатор го покажува нивото на цените во тековната година во однос на нивото на цените во претходната година.

БДП дефлатор = $\frac{\text{Номинален БДП}}{\text{Реален БДП}} \times 100$

Пример

Пресметајте ги промените во номиналниот и реалниот БДП, ако:

- номинален БДП во 2013 година е 330 милијарди евра
- номинален БДП во 2012 година е 300 милијарди евра
- инфлација во 2013 година е 5%
- индекс на цени во 2012 е 100.

Решение:

БДП номинално се зголемил за 30 милијарди евра т.е $[(330-300)/300] \times 100 = 10\%$

Имајќи предвид дека инфлацијата во 2013 = 5% и ако индексот на цени во 2012 = 100, тогаш индекс на цени во 2013 = 105

тогаш, БДП дефлатор = $(105/100) = 1,05$

Реален БДП = $\frac{\text{Номинален БДП}}{\text{БДП дефлатор}} = \frac{330}{1,05} = 314$

Реална стапка на пораст на БДП = $[(314-300)/300] \times 100 = 4,66\%$

Заклучок:

- Номиналниот БДП има стапка на пораст од 10% т.е за 30 милијарди евра
- Реалниот БДП има стапка на пораст 4,66%

Пример

Пресметки за номинален БДП, реален БДП и БДП дефлатор

Година	Цена на јаболки	Количина на јаболки	Цена на портокали	Количина на портокали
2006	35 мкд	350	60 мкд	200
2007	40 мкд	400	65 мкд	250
2008	45 мкд	450	80 мкд	300
ГодинаПресметка на номинален БДП				
2006	(35 мкд јаболка x 350 јаболка) + (60 мкд за портокали x 200 портокали) = 24.250 мкд			
2007	(40 мкд јаболка x 400 јаболка) + (65 мкд за портокали x 250 портокали) = 32.250 мкд			
2008	(45 мкд јаболка x 450 јаболка) + (80 мкд за портокали x 300 портокали) = 44.250 мкд			
ГодинаПресметка на реален БДП (базна година 2006)				
2006	(35 мкд јаболка x 350 јаболка) + (60 мкд за портокали x 200 портокали) = 24.250 мкд			
2007	(35 мкд јаболка x 400 јаболка) + (60 мкд за портокали x 250 портокали) = 29.000 мкд			
2008	(35 мкд јаболка x 450 јаболка) + (60 мкд за портокали x 300 портокали) = 33.750 мкд			
ГодинаПресметка на БДП Дефлатор				
2006	(24.250 / 24.250) x 100 = 100			
2007	(32.250 / 29.000) x 100 = 111,21			
2008	(44.250 / 33.750) x 100 = 131,11			

Фактички (актуелен) БДП = Покажува флукутации на БДП на кус рок

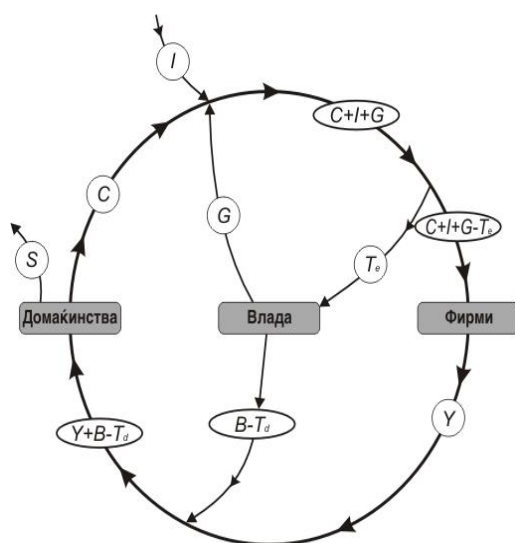
Потенцијален БДП = Покажува флукутации на БДП на долг рок

Разликата маѓу фактичкиот и потенцијалниот БДП во текот на една година, се нарекува БДП јаз.

- Кога фактичкиот БДП > потенцијалниот = Експанзија

- Кога фактичкиот БДП < потенцијалниот = Рецесија

Кружниот тек во економијата (трисекторски модел)

1. Фирмите имаат потреба од фактори на производство (труд, капитал, земја, претприемачи)
2. Нив ги купуваат од домаќинствата и за тоа плаќаат: плати, камати, ренти и профити Y.
3. За остварените доходи, домаќинствата на државата мора да и платат директни даноци - T_d.
4. Државата истовремено на домаќинствата кои не можат да обезбедат основни средства за живот им плаќа социјални трансфери - B.
5. Оттука имаме категорија: Расположлив доход (D_i) т.е. доход на домаќинства = Y+B-T_d.
6. Домаќинствата го користат својот доход (D_i) за потрошувачка (C) и штедење (S).
7. Дел од заштедите (S) оди надвор од кругот, но подоцна повторно влегува во него во форма на инвестиции (I).
8. Државната потрошувачка (G) оди на образование, здравство....
9. Добиваме БДП по пазарни цени = C+G+I (забелешка: пазарните цени ги вклучуваат индиректните даноци - T_e).
10. БДП по пазарни цени - T_e = БДП по факторски цени
11. БДП по факторски цени = C+G+I-T_e.
12. Фирмите имаат потреба од фактори на производство.....

$\text{БНП} = \text{БДП} + \text{Нето доход од имот во странство}$

Нето доход од имот во странство = остварен доход од странски државјани во земјата, врз основа на сопственост (фактори на производство).

Разликата меѓу БДП и БНП се однесува на третманот на аутпутот произведен со инпути кои не потекнуваат од националната економија.

ПРАШАЊА ЗА ДИСКУСИЈА:

1. Основни цели на макроекономијата
2. Значењето на висока и одржлива стапка на економскиот раст
3. Дефинирање на основните макроекономски политики
4. Што е агрегатна побарувачка и објасни ја според Кејнзовиот модел
5. Што е агрегатна понуда и објасни ја според класичниот модел
6. Објаснете кога настанува макроекономска рамнотежа.
7. Бруто домашен производ – поим и карактеристики
8. Методи на пресметување на бруто домашниот производ
9. Интермедијарен производ
10. Концепт на додадена вредност
11. Номинален бруто домашен производ
12. Реален домашен производ
13. Фактички (актуелен) бруто домашен производ
14. Потенцијален бруто домашен производ
15. Бруто национален производ – поим и карактеристики
16. Разлики помеѓу бруто домашниот и бруто националниот производ
17. Според прикажаните податоци, пресметајте номинален БДП, реален БДП и БДП дефлатор. Притоа, 2006 год е базна година.

Година	Цена од А	Количина од А	Цена од Б	Количина од Б	Цена од В	Количина од В	Цена од Г	Количина од Г
2006	35	100	55	110	10	50	42	100
2007	38	100	58	110	10	55	42	100
2008	42	150	52	100	10	55	40	100
2009	40	120	50	100	12	50	41	120
2010	42	120	52	150	11	52	42	120
2011	42	120	52	140	12	52	45	150
2012	45	100	52	150	10	52	45	150
2013	43	100	50	150	10	50	50	170

Година	Номинален БДП	Реален БДП	БДП дефлатор
2006			
2007			
2008			
2009			
2010			
2011			
2012			
2013			

ВЕЖБА БР. 8

ПОТРОШУВАЧКА, ШТЕДЕЊЕ И ИНВЕСТИЦИИ

ПРЕГЛЕД

XI. ПОТРОШУВАЧКА, ШТЕДЕЊЕ И ИНВЕСТИЦИИ

1. Распожливот доход, потрошувачката и штедењето - воведни напоменувања
2. Потрошувачката и нејзините структурни карактеристики
3. Штедењето како економска категорија
4. Функција на потрошувачката и функција на штедењето
5. Маргинална склоност кон потрошувачка и маргинална склоност кон штедење
6. Современите испитувања на детерминантите на потрошувачката и штедењето
7. Инвестиции

ЦЕЛИ НА УЧЕЊЕТО

По завршување на оваа вежба, Вие треба да бидете способни:

- Да знаете да дефинирате расположлив доход, потрошувачка и штедење;
- Да ги појасните структурните карактеристики на потрошувачката;
- Да ги осознаете видовите штедење;
- Да ја појасните функцијата на потрошувачка и функцијата на штедење;
- Да пресметате маргинална склоност кон потрошувачка и маргинална склоност кон штедење;
- Да ги појасните современите испитувања на детерминантите на потрошувачка и штедење;
- Да го дефинирате поимот инвестиции и факторите кои се значајни за инвестициона побарувачка.

КЛУЧНИ ПОИМИ

REMINDER!

XI. ПОТРОШУВАЧКА, ШТЕДЕЊЕ И ИНВЕСТИЦИИ

Расположив доход $DI = Y + B - T_d$

Расположивиот доход домаќинствата го користат за: 1- потрошувачка/лична потрошувачка (C) и

2- штедење (S).

Потрошувачка (C) = Дел од расположивиот доход на домаќинствата кој е наменет за купување на најразлични финални добра и услуги (храна, облека, рекреација, станови....) за задоволување на нивните потреби.

Видови потрошувачка:

- 1) потрошувачка за основни потреби - елементарни физиолошки потреби (храна, облека, домување)
- 2) потрошувачка за трајни потрошни добра (ТВ, автомобили, мебел...)
- 3) потрошувачка за различни услуги (образование, здравство, култура)

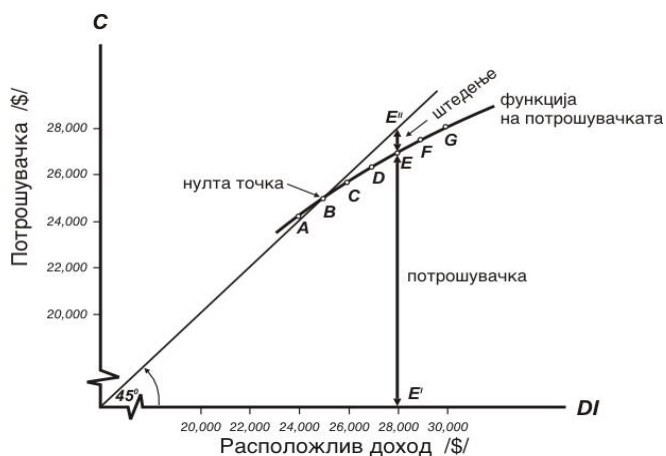
Штедење (S) = Дел од расположивиот доход на домаќинствата кој не е наменет за трошење во моментот (ќе биде во иднина). Тоа е одложена потрошувачка.

Штедењето = расположив доход - потрошувачка

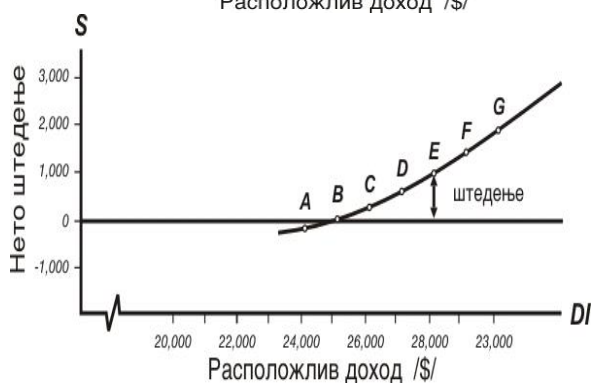
$$S = DI - C$$

Видови штедење:

- 1) негативно штедење = кога потрошувачката го надминува расположивиот доход ($C > Y$)
- 2) нулта зона (нулта точка) = кога потрошувачката е еднаква на расположивиот доход (не постои штедење) ($C = Y$)
- 3) позитивно штедење = кога расположивиот доход ја надминува потрошувачката ($Y > C$)

Функција на потрошувачка = го покажува односот меѓу нивото на потрошувачката и нивото на расположивиот доход на домаќинствата. (45° - теоретска линија на потрошувачката - еднаквост меѓу расположивиот доход и нивото на потрошувачката).

Функција на штедењето = ја покажува врската меѓу нивото на штедење и нивото на расположивиот доход на домаќинствата. Реална линија на потрошувачката = огледалска слика (негативно штедење; нулта точка; позитивно штедење)

Маргинална склоност кон потрошувачка (Marginal Propensity to Consume - MPC) = дополнителен износ на потрошувачка што произлегува од секоја дополнителна единица остварен доход.

Маргинална склоност кон штедење (Marginal Propensity to Save - MPS) = дополнителен износ на штедење што произлегува од дополнителна единица остварен доход.

Збирот на коефициентите на маргиналната склоност кон потрошувачка и на маргиналната склоност кон штедење е еднаков на единица:

$$MPC + MPS = 1$$

$$\text{Оттука, } MPS = 1 - MPC$$

Пример

Пресметајте ги маргиналната склоност кон потрошувачката (MPC) и маргиналната склоност кон штедењето (MPS) според податоците прикажани во табелата.

Домаќинство	Расположлив доход \$	Нето штедење (+) или негативно штедење (-)	Потрошувачка (\$)
C	26,000	+150	25,850
D	27,000	+400	26,600

Решение:

Разлика меѓу C и D во расположлив доход = 1,000 \$

Кој дел од овие 1,000\$ семејството D ќе ги користи како MPC=? MPS=?

$$MPC = 26,600 - 25,850 = 750\$$$

$$\text{коефициент} = 750/1000 = 0.75$$

$$MPS = 1,000 - 750 = 250\$$$

$$\text{коефициент} = 1 - 0.75 = 0.25$$

Современи испитувања на детерминантите на потрошувачката и штедењето

- 1) Распожлив тековен доход - Централна теза на Џон Мајнард Кејнс;
- 2) Перманентен доход = ја покажува долгорочната тенденција на тековниот доход (Кузнец и Фридман)
- 3) Хипотезата на животниот циклус на штедењето (Франко Модилјани)

Штедењето во прв ред зависи од богатството, кое се кумулира за време на активниот животен век на луѓето, а се троши со пензионирањето и настанува негативно штедење

Инвестиции = зголемување на капиталните фондови.

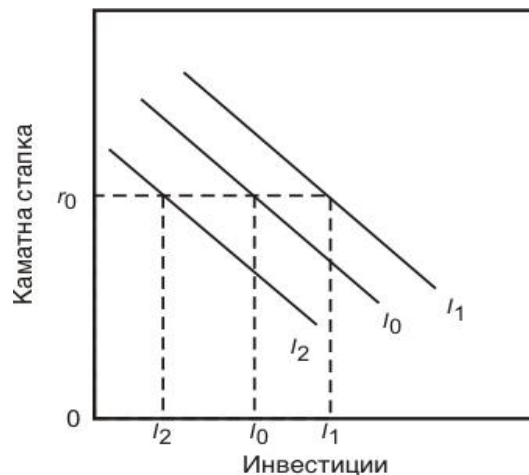
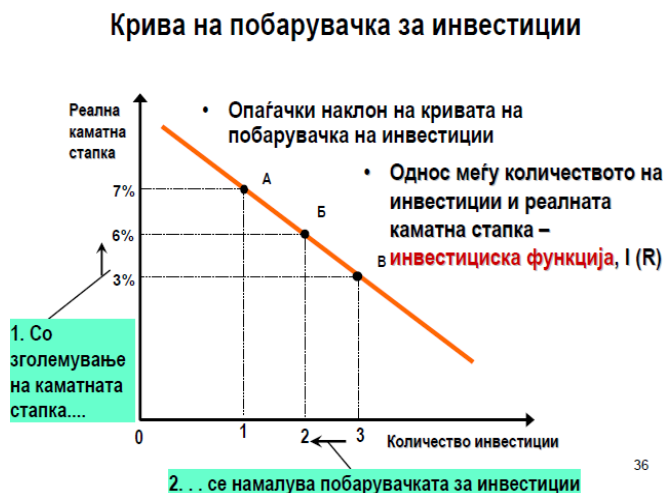
Две значајни категории од областа на инвестиции:

- 1) Бруто инвестиции = вкупна маса на инвестиции во некој временски период, независно дали се инвестиции наменети за замена на истрошените капитални фондови или пак за нивно зголемување (инвестиции од најширок опфат).
- 2) Нето инвестиции = само дел од инвестиции со кои се реализира прираст, зголемување на капиталните фондови во економијата, над дотогашното постојно ниво.

Три фактори посебно се значајни за инвестиционата побарувачка:

- 1) Штедње
- 2) Каматна стапка
- 3) Очекувања

Поместување на кривата на побарувачка за инвестиции под дејство на очекувањата

ПРАШАЊА ЗА ДИСКУСИЈА:

1. Потрошувачка - поим и карактеристики.
2. Штедење - поим и карактеристики.
3. Објаснете ја маргиналната склоност кон потрошувачката и маргиналната склоност кон штедењето.
4. Објаснете ја хипотезата на животниот циклус на штедењето.
5. Инвестиции - поим и класификација.
6. За секое домаќинство, пресметајте ги маргиналната склоност кон потрошувачка и маргиналната склоност кон штедење, според прикажаните податоци.

Домаќинство	DI	C	MPC	MPS
1	2,000	2,200		
2	3,000	3,000		
3	4,000	3,700		
4	5,000	4,200		
5	6,000	5,600		

ВЕЖБА БР. 9

ПАРИ И БАНКИ

ПРЕГЛЕД

XII. ПАРИ И БАНКИ

1. Настанување на парите - кратка историја
2. Функции на парите
3. Вредноста на парите и промена на вредноста на парите
4. Основните монетарни агрегати
5. Побарувачка на пари
6. Понудата на пари - комерцијалните банки и кредитната мултипликација

ЦЕЛИ НА УЧЕЊЕТО

По завршување на оваа вежба, Вие треба да бидете способни:

- Да знаете да ја појасните развојната историја на парите;
- Да ги појасните функциите на парите;
- Да ја осознаете вредноста на парите;
- Да ги знаете карактеристиките на основните монетарни агрегати;
- Да ги појасните основните мотиви за побарувачка на пари;
- Да знаете да пресметате кредитен и паричен мултипликатор.

КЛУЧНИ ПОИМИ

ХИ. ПАРИ И БАНКИ

Долга развојна историја на парите:

- 1) Трамба = размена на едно добро за друго добро
- 2) Пенсаторно плаќање = плаќање со неоформени парчиња злато, кои мораат да се мерат (финост и тежина на златото) во моментот на трансакцијата.
Нумеричко плаќање = плаќање со стандардизирани златни пари (обликувани и измерени). Едноставно броење на кованите пари.
- 3) Од златниот стандард кон книжните пари

Форми на златно важење:

- златен стандард = плаќања со златници (златни пари)
- златни прачки = циркулираат банкноти кои се целосно заменливи за златни прачки/шипки (во национална економија)
- златни девизи = за надворешна трговија

Книжни пари:

- 1) Сертификати = ги издавале златарите како потврда за депонирано количество злато.
- 2) Банкноти (книжни пари) = се издаваат од банкарите како потврда за депонирано количество злато.
- 4) Жирални пари = банките плаќањата ги прават со прокнижување на пари од сметка на едно лице, за сметка на друго лице

Функции на парите

- 1) Парите како разменско средство = парите се посредник во размената, со нивна помош може да се извршува размена и може да се купи секое добро
- 2) Парите како мера на вредноста = парите ја мерат вредноста на секое добро. Пр. еден ТВ вреди 25.000 ден
- 3) Парите како средство за зачувување на вредноста = парите се најликвиден дел од имотот зошто најлесно може да се претворат во друг вид имот

Вредност на парите

Вредноста на парите на домашниот пазар најлесно се согледува ако се чита наопаку (Пр. еден ТВ чини 20,000 денари т.е 20,000 денари вредат колку еден ТВ).

Вредноста на парите на надворешниот пазар (интервалутарна вредност) = количество странски пари кои може да се купи за 1 или 100 денари (Пр. со 100 денари може да се купат 1.62 евра т.е. 100 денари вредат колку што вредат 1.62 евра).

Основни монетарни агрегати

- 1) Монетарен агрегат M_1 (тнр. пари во потесна смисла – Narrow money). Спаѓаат:
 - Книжни и ковани пари во оптек (кои се надвор од банките, во циркулација) тнр. готови пари (Flat money) = пари одредени тоа да бидат од страна на државата; и
 - Депозитни, односно жирални пари (пари на жиро-трансакциски сметки)
- 2) Монетарен агрегат M_2 (тнр. пари во поширока смисла – Broad money). Спаѓаат:
 - Монетарните компоненти на M_1 ; и
 - Орочени денарски и девизни депозити (влогови) до 1 година.

Мотиви за побарувачка на пари

- 1) Трансакционен мотив = луѓето имаат потреба од пари за купување различни добра и услуги;
- 2) Шпекулативен мотив = купување акции и обврзници.

3) Мотив на претпазливост (ризици) = луѓето чуваат пари и заради неочекувани настани и ризици кои можат да се случат во секој момент

Задолжителна резерва = е дел (процент) од вкупните банкарски депозити кој комерцијалните банки се обврзани да го чуваат како готовина кај Централната банка.

Кредитен мултипликатор $TD = ID \times \frac{1}{RR} \times 100$

каде:

- TD (Total deposit) = вкупен депозит
- ID (Initial deposit) = иницијален депозит
- RR (Reserve ratio) = стапка на задолжителна резерва

Паричен мултипликатор $MoneyMultiplier = \frac{1}{RR} \times 100$

каде:

- MM (Money Multiplier) = паричен мултипликатор
- RR (Reserve ratio) = стапка на задолжителна резерва

Пример

Некој коминтент вложил 100,000 денари кои банкати ги пласира во форма на кредити на други економски субјекти. При стапка на задолжителна резерва од 20% пресметајте го кредитниот и паричниот мултипликатор.

Решение:

$$TD = 100,000 \times \frac{1}{20} \times 100 \quad TD = 500,000$$

$$MM = \frac{1}{20} \times 100 \quad MM = 5$$

Одговор: Вкупниот депозит се мултиплицирал на 500,000 денари, а паричниот мултипликатор е 5.

ПРАШАЊА ЗА ДИСКУСИЈА:

1. Појаснете ја развојната историја на парите.
2. Појаснете ги функциите на парите.
3. Појаснете ги поимите инфлација и дефлација, девалвација и ревалвација, депрецијација и апрецијација.
4. Појаснете ги основните монетарни агрегати M_1 и M_2 .
5. Појаснете ги основните мотиви за побарувачка на пари.
6. Некој коминтент вложил 20,000 денари при стапка на задолжителна резерва од 30%. Пополнете ја табелата и пресметајте го кредитниот (TD) и паричниот мултипликатор (MM).

	Резерва	Депозит	Кредит	Вкупна резерва	Вкупен депозит	Вкупно кредит
Иницијален депозит						
Втор круг						
Трет круг						
Четврт круг						
итн., итн., ...						
Вкупно						

ВЕЖБА БР. 10

ФИСКАЛНА ПОЛИТИКА

ПРЕГЛЕД

ХШ. ФИСКАЛНА ПОЛИТИКА

1. Буџет - поим и основни карактеристики
2. Фискалната политика и агрегатната побарувачка
3. Дискрециона фискална политика
4. Автоматски стабилизатори на фискалната политика
5. Дискрациона фискална политика или автоматски стабилизатори
6. Буџетски дефицит и суфицит
7. Буџетски дефицит и кумулирањето на јавниот долг – економски ефекти

ЦЕЛИ НА УЧЕЊЕТО

По завршување на оваа вежба, Вие треба да бидете способни:

- Да појасните што е буџет и кои се негови карактеристики;
- Да појасните кога се води рестриктивна, а кога експанзивна фискална политика;
- Да ја осознаете суштината на дискреционата фискална политика;
- Да знаете што е временско задоцнување и типови кои ги има;
- Да ја појасните што е контрапродуктивна фискална политика;
- Да знаете што се автоматски стабилизатори и како дејствуваат;
- Да ги знаете разликите меѓу буџетски дефицит и суфицит;
- Да го појасните проблемот на crowding out.

КЛУЧНИ ПОИМИ

ХИ. ФИСКАЛНА ПОЛИТИКА

Буџет = годишен преглед (план) на државните, т.е. јавните приходи и расходи.

1) Јавни приходи се:

а) Даноци – најзначаен облик на јавни приходи (70-80%):

- директни даноци (персонален данок на доход, данок на профит....)
- индиректни даноци (ДДВ, акцизи, царини...)

б) неданочни приходи: профити од јавни претпријатија, разни такси (парични, судски, административни такси...)

2) Јавни расходи = трошење на буџетски средства за различни намени:

- плати на јавната администрација (војска, полиција, образование, министерства)
- добра и услуги неопходни за владата (функционирање на владата)
- јавни инвестиции (патишта, аеродроми, мостови, брани...)
- социјални трансфери (невработени, сиромашни лица.....)

Фискална политика = употреба на јавните приходи и јавните расходи за дејствување врз макроекономските агрегати, односно врз вкупната економска активност

Рестриктивна фискална политика се води преку:

- 1) намалување на државната потрошувачка
- 2) зголемување на даноците
- 3) комбинација на двете

Експанзивна фискална политика се води преку:

- 1) зголемување на државната потрошувачка
- 2) намалување на даноците
- 3) комбинација на двете

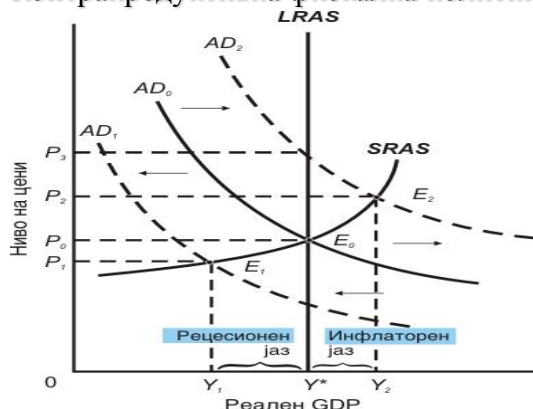
Дискрециона фискална политика = право на владата да предлага и спроведува промени во јавните давачки (даночните стапки) и во програмите на јавната потрошувачка, во зависност од фазата на економскиот циклус

Две групи ограничувачки фактори и слабости на дискреционата фискална политика:

- 1) Слабости поврзани со постоење временско задоцнување (time-lag); и
- 2) Слабости кои произлегуваат од неможноста на економската наука со сигурност да ги предвиди настаните во иднина

Временско задоцнување = го опфаќа периодот од иницијалното спознавање на рецесијата/експанзијата, преку промените во дискреционите стабилизаторни политики и нивната примена, па сè до првите ефекти што економијата ќе ги почувствува од нив. Типови временско пролонгирање: (1) Информационо “Information lag”, (2) Одлучувачко “Decision lag” и (3) Егзекутивно - извршен “Execution lag”.

Контрапродуктивна фискална политика

Најпрво:

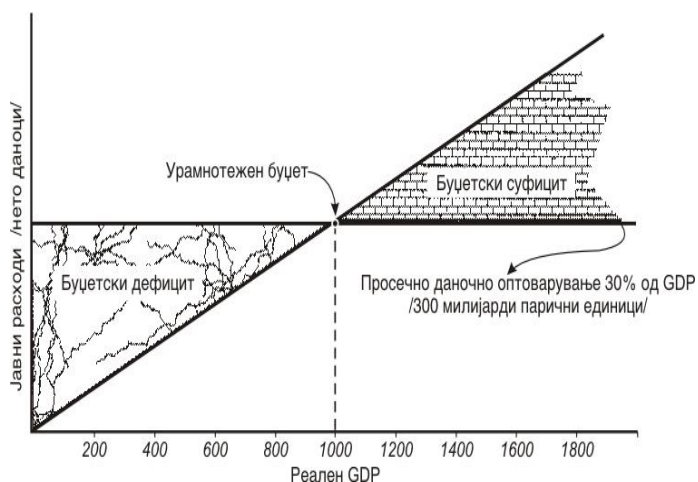
- Во E_0 макроекономска рамнотежа, P_0 општо ниво на цени и Y^* реален БДП
- Но, поради намалување на агрег побар, AD_0 се поместува налево кон AD_1 , па има рецесионен јаз од Y^* кон Y_1

- Владата води експанзивна фискална политика за да ја помести AD кон десно
- Ако пр. имало инвестиции, кривата AD навистина се поместува кон десно кон AD_2
- Се создава инфлаторен јаз од Y^* кон Y_2

Автоматски стабилизатори – самостојно се вклучуваат и дејствуваат антициклично врз економијата, без да се чека владата и парламентот да донесат одлуки за промена на даночните стапки и јавните расходи.

Дискрециона фискална политика или автоматски стабилизатори? - Различни ставови:

- 1) Економисти од кејнзијанската школа = дискрециона фискална политика, без строги правила и принципи на фискалната политика.
- 2) Економисти од класичната школа = автоматски стабилизатори, со строги правила и принципи на фискалната политика.

Буџетска рамнотежа =
јавни приходи = јавни расходи

Буџетски дефицит =
јавни расходи > јавни приходи

Буџетски суфицит =
јавни приходи > јавни расходи

Јавен долг настанува кога државата се задолжува кај приватниот сектор за да го покрие настанатиот буџетски дефицит.

Јавен долг = кумулиран буџетски дефицит - кумулиран буџетски суфицит

Причини за јавен долг:

- 1) Пораст на социјалните трансфери;
- 2) Пораст на каматите за отплата на јавниот долг; и
- 3) Пораст на трошоците за наоружување.

Феноменот на истиснување на приватниот сектор од сферата на инвестициите (crowding out) настанува секогаш кога зголеменото трошење и позајмување од страна на владата го редуцира позајмувањето и трошењето од страна на приватниот сектор, т.е. на бизнисите и домаќинствата.

ПРАШАЊА ЗА ДИСКУСИЈА:

1. Буџет - поим и карактеристики.
2. Фискална политика - поим и видови.
3. Внатрешен и надворешен time lag кај фискалната политика.
4. Автоматски стабилизатори на фискалната политика.
5. Буџетски дефицит и буџетски суфицит.
6. Јавен долг - поим и економски ефекти (феномен на истиснување).

ВЕЖБА БР. 11

МОНЕТАРНА ПОЛИТИКА

ПРЕГЛЕД

XIV. МОНЕТАРНА ПОЛИТИКА

1. Централна банка – поим, основни цели и функции
2. Значењето на понудата на количината пари за макроекономските движења
3. Инструменти на монетарната политика
4. Експанзивна и рестриктивна монетарна политика - сумирање на ефектите
5. Дискрециона монетарна политика или правила во спроведувањето на монетарната политика?

ЦЕЛИ НА УЧЕЊЕТО

По завршување на оваа вежба, Вие треба да бидете способни:

- Да ја знаете улогата на Централната банка во монетарната политика;
- Да го појасните ефектот на зголемената понуда на пари врз каматната стапка, инвестициите и БДП;
- Да го разберете прашањето на трансмисиониот механизам;
- Да ги знаете инструментите на монетарната политика;
- Да ги појасните ефектите на експанзивната и рестриктивната монетарна политика;
- Да ја појасните дилемата дали Централната банка треба да води дискрециона монетарна политика, или да ги следи строгите и однапред утврдени правила на монетарната политика.

КЛУЧНИ ПОИМИ

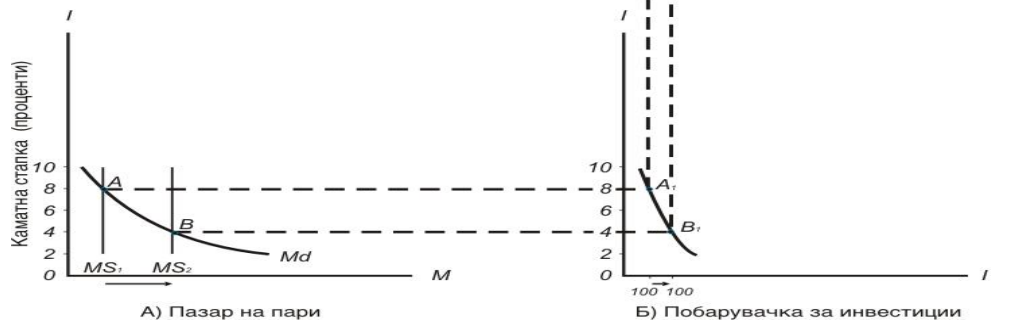

XIV. МОНЕТАРНА ПОЛИТИКА

Побарајте ги сите детали за Народна Банка на Република Македонија на веб порталот: www.nbrm.mk и во Закон за Народната Банка на Република Македонија.

Ефектот на зголемената понуда на пари врз каматна стапка, инвестиции и БДП

Зголемената понуда на пари (графикон А) од MS_1 кон MS_2 ја намалува каматната стапка од 8% на 4%, и ја зголемува масата на инвестиции (графикон Б) од 100 на 200 мрд. Следи зголемен БДП (графикон В) од 3,000 на 3,300 мрд, а со тоа се зголемува вработеноста

Прашањето за трансмисиониот механизам е поврзано со ефектите на понудата на пари врз главните макроекономски индикатори. Различни ставови на: (1) Кејнзијанци и (2) Монетаристи.

Терминот **временско поместување (Time lag)** кај монетарната политика = Времето потребно промените во понудата на пари да предизвикаат промени во главните макроекономски индикатори (каматна стапка, инвестиции, БДП, вработеност, инфлација).

Квантитативни инструменти на монетарната политика:

- 1) Политика на отворен пазар;
- 2) Политика на дисконтна стапка; и
- 3) Политика на задолжителни резерви.

ПРАШАЊА ЗА ДИСКУСИЈА:

1. Централна банка - поим, цели и функции.
2. Појаснете го значењето на понуда на пари во макроекономските движења.
3. Појаснете го монетарниот трансмисионен механизам.
4. Временско поместување кај монетарната политика-time lag.
5. Појаснете ја суштината на политиката на отворен пазар.
6. Појаснете ја суштината на политиката на задолжителни резерви.
7. Појаснете ја суштината на политиката на дисконтна стапка.
8. Појаснете ги ефектите на експанзивната, рестриктивната и дискреционата монетарна политика.

ВЕЖБА БР. 12

МЕЃУНАРОДНА ЕКОНОМИЈА & МАКРОЕКОНОМИЈАТА ДЕНЕС

ПРЕГЛЕД

XV. МЕЃУНАРОДНА ЕКОНОМИЈА

1. Поим, основни карактеристики и основни облици на меѓународната економија
2. Услови на размена
3. Протекционизмот и слободната трговија
4. Биланс на плаќање
5. Девизен курс

XVI. МАКРОЕКОНОМИЈАТА ДЕНЕС

1. Повоениот развој на макроекономијата - општ преглед
2. Кејнзијанците наспроти класичарите
3. Неокензијанците наспроти монетаристите
4. Современите конфронтации во макроекономијата - новата класична макроекономија и новите кејнзијанци
5. Домени на согласување и домени на несогласување во современата макроекономија

ЦЕЛИ НА УЧЕЊЕТО

По завршување на оваа вежба, Вие треба да бидете способни:

- Да ги појасните причините за меѓународната размена на стоки и услуги;
- Да ги дефинирате условите на размена, индексот на условите на размена и факторите;
- Да појасните што е протекционизам и кои се најкарактеристичните инструменти на протекционистичката политика;
- Да ја појасните слободната трговија;
- Да го дефинирате билансот на плаќања;
- Да знаете да ги појасните поимите девизен курс, девизен пазар и режимите на девизните курсеви.

КЛУЧНИ ПОИМИ

XV. МЕЃУНАРОДНА ЕКОНОМИЈА

Извоз = продавање на дел од БДП на надворешните пазари.

Увоз = купување на дел од БДП од други земји.

Услови на размена (услови на тргување) = го покажуваат (мерат) количеството увозни добра кое една земја може да ги добие (плати) со единица извозно добро.

$$\text{Индекс на услови на размена} = \frac{\text{Индекс на Извозни цени}}{\text{Индекс на Увозни цени}} \times 100$$

Фактори кои влијаат врз обемот и динамиката на извозот на добра и услуги (Mankiw):

- преференците на потрошувачите за домашни и странски производи
- цените на производите на домашниот и на странскиот пазар
- девизниот курс
- транспортните трошоци од една до друга земја
- надворешни трговската политика на владата
- итн.

Две најзначајни форми на извоз на капитал:

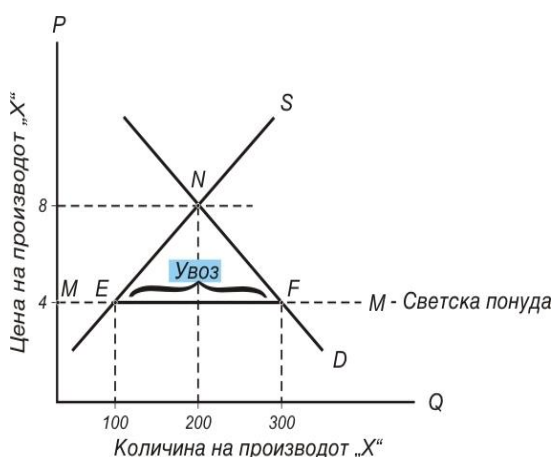
- 1) Странски директни инвестиции (СДИ)
- 2) Портфолио инвестиции

Протекционизам = заштита на домашното производство од странска конкуренција т.е. од поефтините производи и услуги од странско потекло

Инструменти на протекционистичка политика:

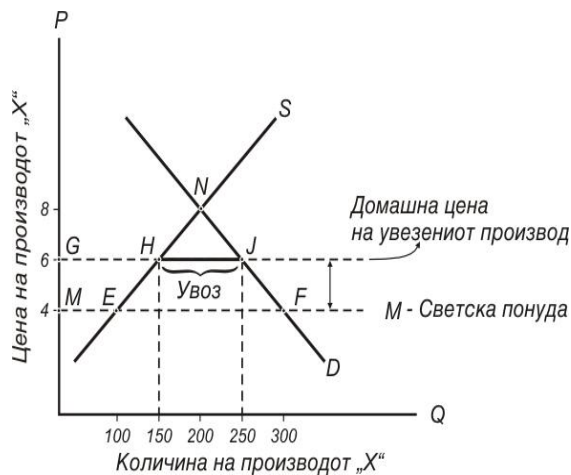
- 1) Царини
- 2) Нецарински бариери

Економски ефекти од воведувањето царини

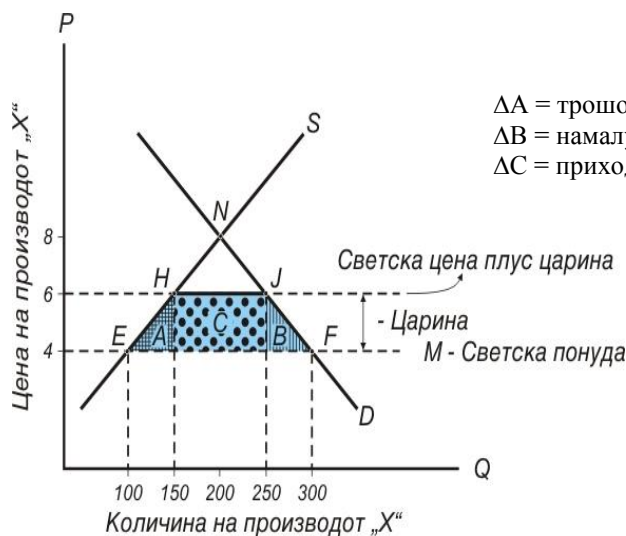

1) Земјата е затворена и не тргува со странство = цената на доброто X ќе се формира во точка N каде се сечат крива на побарувачка D и крива на понуда S. Цената е исклучиво формирана под дејство на домашно производство (8 п.е. при ниска понуда - само 200 производи)

2) Земјата е отворена и тргува со други = Линија MM е светска понуда на производот X и ја сече кривата на побарувачка D во точката F. Бидејќи е слободна трговија, влегуваат дополнителни количини од X → расте понудата на 300 производи → опаѓа цената на 4 п.е. → побарувачката расте. Домашните производители ќе произведат само 100 единици. Разликата од 100 до 300 = увоз (EF)

3) Владата воведува царина од 2 п.е. = Прв ефект е пораст на цената на производот X на домашниот пазар од 4 п.е. на 6 п.е. → намалување на побарувачката од 300 на 250 единици (точка J). Домашните производители ќе произведат 150 единици. Разликата од 150 до 250 = увоз (HJ)

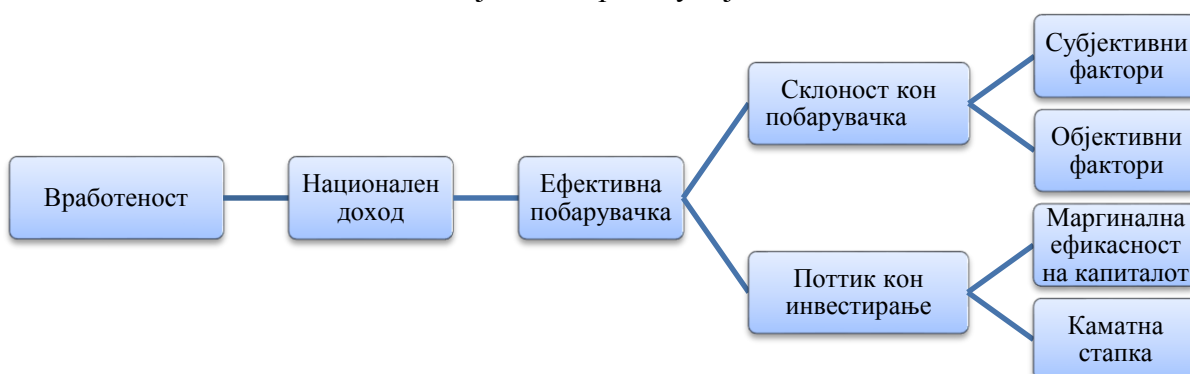
ΔA = трошок на неефикасност од воведувањето царина
 ΔB = намалување на потрошувачкиот вишок
 ΔC = приходи на државниот буџет

XVI. МАКРОЕКОНОМИЈАТА ДЕНЕС

Класична економска мисла

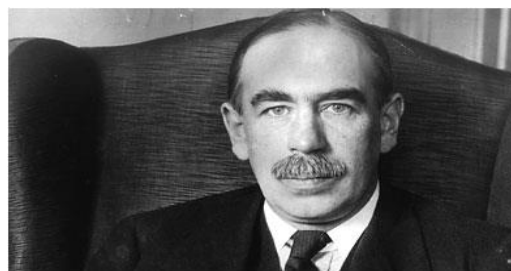
- Клучна е агрегатната понуда
- Невидливата рака на пазарот
- Не постои присилна невработеност
- Сејовиот закон за пазарите

Кејнзовата револуција

Кејнзовата револуција

- Растечка крива на агрегатна понуда
- Голема и перзистентна невработеност
- Државен интервенционизам

Џон Мајнард Кејнз (1883-1946)

Неокласична синтеза

Долгорочната макроекономска рамнотежа е детерминирана од AS, а краткорочните флукуации се условени од промените во AD, поради пазарните несовершености.

Пол Семјуелсон (1915-2009) бил американски економист и првиот американец кој ја добил Нобеловата награда за економија во 1970 година. Уште го нарекуват „таткото на модерната економија“. Автор е на најпродаваните економски учебници на сите времиња како на пример книгата „Economics: An Introductory Analysis“ која е за прв пат издадена во 1948 година. Тоа е вториот американски учебник кој ги објаснува принципите на Кејнзеновата економија и како да се размислува во областа на економијата, а воедно е и првата успешна книга во овој домен на науката. Докторирал на Харвард, а потоа станал асистент на професор по економија во МИТ каде што во 1966 година бил именуван за институционален професор (највисока почест на МИТ). Бил советник на претседателите Џон Кенеди и Линдон Џонсон, а бил и консултант во министерството за финансии на САД.

Пол Семјуелсон

Франко Модилјани

Франко Модилјани (1918-2003) бил италијански економист, натурализиран американец, професор на МИТ, кој ја добил Нобеловата награда за економија во 1985 година. Неговиот придонес во економијата е повеќекратен. Заедно со Милер ја поставиле познатата Модилјани-Милерова теорема за корпоративни финансии. Истовремено, тој е основоположник на хипотезата за животниот циклус која го објаснува степенот на штедење во економијата. Од 1962 година бил именуван за институционален професор на МИТ.

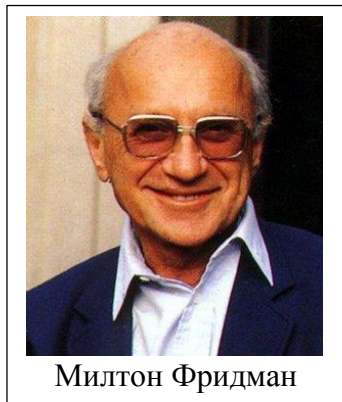
Џејмс Тобин (1918-2002) бил американски економист, приврзаник на Кејнзијанците. Бил професор на Харвард и Јејл. Неговиот придонес е повеќекратен проучувајќи ги инвестициите, монетарната и фискалната политика, како и финансиските пазари. Креатор е на познатиот економетриски модел Тобит. Добитник е на Нобеловата награда за економија во 1981 година.

Џејмс Тобин

Конфронтации помеѓу неокензијанците и монетаристите (1960-1970те години)

- Значењето на фискалната и монетарната политика за стабилизација на економијата;
- Филипсовата крива;
- Дискрециони наспроти политики базирани на правила.

Милтон Фридман

Милтон Фридман (1912-2006) бил американски економист, статистичар и математичар. Предавал на Универзитетот во Чикаго, а во 1976 година ја добил Нобеловата награда за економија за неговите достигнувања во анализата на потрошувачката, монетарната историја и теорија, како и за демонстрација на комплексноста на стабилизационата политика. Неговото учење претставува продолжение на учењето на класичната економска школа и се нарекува монетаризам, кое се залага за максимална слобода на пазарот, а мешањето на државата во економскиот живот го квалификува како погрешно и штетно. Според едно истражување, меѓу економистите, Фридман бил вториот по популарност економист на 20 век, веднаш зад Џон Мејнард Кејнс, а во списанието *The Economist* го опишуваат како „највлијателниот економист во втората половина на 20 век, ако не и на целиот“.

Нова класична макроекономија (Роберт Лукас, Томас Сарџент)

- Многу брзо, речиси моментално урамнотежување на пазарите
- Рационални очекувања
- Концепт за неефективност на стабилизационите политики
- Теорија на монетарно инзенадување

Теоретичари на реални бизнис циклуси (Фин Кидланд, Едвард Прескот)

- Проблемот на конзистентност на политиките низ времето
- Теорија за реални бизнис циклуси

Нови кејнзијанци (Џорџ Акерлоф, Џозеф Стиглиц)

- Тешко и бавно урамнотежување на пазарите
- Извори на нестабилност на економиите - и на страната на AD и на страната на AS
- Пазарите не се конкурентни
- Нефлексибилност на цените и платите
- Hysteresis
- Рационални очекувања
- Државен интервенционизам

ПРАШАЊА ЗА ДИСКУСИЈА:

1. Појаснете ги поимот и карактеристиките на меѓународната трговија.
2. Појаснете и направете разлика помеѓу странски директни инвестиции и портфолио инвестиции.
3. Појаснете ја суштината на Смитовата теорија за апсолутни предности.
4. Појаснете ја суштината на Рикардовата теорија за компаративни предности.
5. Протекционизам - поим и значење.
6. Царини - поим и карактеристики.
7. Квоти - поим и економски ефекти.
8. Биланс на плаќање - поим и содржина.
9. Девизен курс - поим и видови.
10. Девизен пазар - поим, значење и карактеристики.
11. Појаснете ја суштината на кејзијанскиот пристап.
12. Појаснете ја суштината на класичниот пристап.
13. Појаснете ја суштината на неокласичната синтеза.
14. Појаснете ја суштината на Фридмановиот монетаризам.
15. Појаснете ја суштината на новата класична макроекономија.
16. Појаснете кои се подрачјата на согласување и несогласување во современата макроекономија.